

CESTOVNÝ RUCH

Zoznam sektorových indikátorov za cestovný ruch

Trendy sektora relevantné k ŽP

◀ Motívy a typy návštevníkov

◀ Ubytovacie zariadenia

◀ Turistická infraštruktúra

◀ Výdavky v cestovnom ruchu

◀ Kvalita vôd prírodných kúpalísk

◀ Počet návštevníkov jaskýň

Interakcie sektora so ŽP (náročnosť sektora na zdroje a vplyvy sektora na ŽP)

◀ Erózia pôdy vplyvom cestovného ruchu

◀ Počet ohrozovaných MCHÚ vplyvom cestovného ruchu

◀ Produkcia odpadov z cestovného ruchu

Politické, ekonomické a sociálne aspekty

- ◀ Počet posudzovaných zásahov do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami cestovného ruchu
- ◀ Náklady na ochranu životného prostredia v cestovnom ruchu
- ◀ Environmentálna certifikácia v cestovnom ruchu
- ◀ Posudzovanie vplyvov navrhovaných činností na životné prostredie v cestovnom ruchu

Podľa Štatistickej klasifikácie ekonomických činností (SK NACE Rev. 2) je cestovný ruch súčasťou ekonomických činností sekcie I – Ubytovacie a stravovacie služby, sekcie N – Administratívne a podporné služby a sekcie R – Umenie, zábava a rekreácia.

Tvoria ho divízie:

51 – Ubytovanie

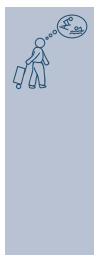
79 – Činnosti cestovných agentúr, rezervačné služby cestovných kancelárií a súvisiace činnosti

91 – Činnosti knižníc, archívov, múzeí a ostatných kultúrnych zariadení

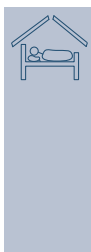
93 – Športové, zábavné a rekreačné činnosti

8.1. Súhrnné zhodnotenie vývoja v sektore cestovného ruchu

Aký je stav a smerovanie cestovného ruchu vo vzťahu k životnému prostrediu?

Medzi motívmi zahraničných návštevníkov SR v rokoch 2000 – 2012 dominovali aktivity v súlade s požiadavkami udržateľného rozvoja, menej priaznivým bol relatívne vysoký podiel jednoduchých a tranzitných návštevníkov prinášajúcich malý ekonomický prínos a negatívne environmentálne vplyvy. Od roku 2013 došlo k zmene metodiky zisťovania motívov, prioritnými oblasťami boli trávenie dovolenky a voľného času, pričom zostáva vysoký podiel tranzitných návštevníkov. Najdôležitejšími motívmi dovolenkového pobytu v domácom cestovnom ruchu boli pri krátkodobých cestách v roku 2015 návšteva príbuzných a priateľov a rekreácia a šport, pri dlhodobých cestách rekreácia a šport.

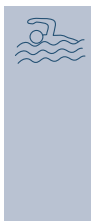
Počet ubytovacích zariadení a ich lôžkovej kapacity od roku 2000 narastal, no stále zaostával za priemerom EÚ i susednými krajinami. Priemerný počet prenocovaní od roku 2000 poklesol a od roku 2011 bol stabilizovaný, pričom zaostával za okolitými krajinami. V roku 2015 došlo v SR medziročne k výraznejšiemu nárastu počtu prenocovaní. Najväčšia lôžková kapacita bola sústredená v Žilinskom a Prešovskom kraji, najmenšia v Trenčianskom kraji. Turistická intenzita bola najvyššia v Žilinskom kraji, najnižšia v Košickom kraji. Celkový počet prenocovaní od roku 2000 narástol, naopak priemerný počet prenocovaní poklesol.

Od roku 2004 postupne rástla turistická hustota (počet lôžok na km²), ktorá bola najvyššia v Bratislavskom a Žilinskom kraji, najnižšia v Nitrianskom kraji. Počty lokalít pre aktivity horského turizmu od roku 2001 stagnovali alebo len mierne rástli, čo je pozitívna skutočnosť z pohľadu prírodnej zložky životného prostredia. Len 14 správ veľkoplošných chránených území malo vlastné informačné stredisko, 9 správ takéto stredisko stále nemá. Absenciou informačných stredísk sa tieto chránené územia zbavujú jednej z možností usmerňovania pohybu návštevníkov.

Priemerné výdavky obyvateľa SR na domáci pobyt narástli od roku 2003 do roku 2015 v priemere o 15 eur, pričom narástli výdavky na dlhodobý pobyt a najmä krátkodobý pobyt (až o 3/4) v roku 2015. Peňažné výdavky domácností na rekreáciu a kultúru od roku 2000 narástli o viac ako polovicu.

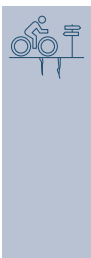

V roku 2015 bola klasifikácia vôd určených na kúpanie v zmysle smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/7/ES o riadení kvality vody určenej na kúpanie vykonaná v 28 prírodných lokalitách. 16 lokalít vôd určených na kúpanie bolo klasifikovaných ako lokality s výbornou kvalitou vody na kúpanie, 10 lokalít malo dobrú kvalitu vody, 1 lokalita mala dostatočnú kvalitu vody na kúpanie a 1 lokalita nedostatočnú kvalitu vody na kúpanie. V roku 2015 bolo zaznamenané premnoženie siníc na Zemplínskej Šírave a v lokalite Gazarka, kde bol vydaný zákaz kúpania do konca sezóny.

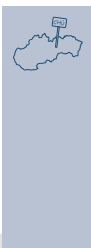

Medzi rokmi 2000 – 2008 bola priemerná návštevnosť jaskýň stabilizovaná na úrovni okolo 680 000 návštevníkov ročne. V roku 2009 došlo medziročne k výraznému prepadu návštevnosti o viac ako tretinu, od roku 2010 návštevnosť opäť pozvoľna narastala.

Aké sú interakcie cestovného ruchu a životného prostredia?

V rokoch 2001 – 2015 došlo k výraznému nárastu dĺžky eróziou postihnutých turistických značených chodníkov v NP (na 1 051 km). Najvyšší podiel dĺžky eróziou postihnutých chodníkov bol v území NP Malá Fatra a NAPANT. Najväčšia absolútna dĺžka eróziou postihnutých turistických chodníkov bola v území NAPANTu. V sledovanom období došlo aj k nárastu dĺžky eróziou postihnutých cyklotrás, od podrobnejšieho monitoringu (rok 2008) tento nárast predstavoval viac ako jednu pätinu. Najvyšší podiel dĺžky eróziou postihnutých cyklotrás bol v území PIENAPu a NAPANTu. Najväčšia absolútna dĺžka eróziou postihnutých cyklotrás bola v území NAPANTu (89,7 km).

V rokoch 2000 – 2015 sa najvyššia miera ohrozenosti maloplošných chránených území vplyvom aktivít cestovného ruchu prejavovala v územiach správ TANAPu, NAPANTu, NP Malá Fatra, PIENAPu a NP Slovenský raj. V rámci CHKO išlo najmä o CHKO Dunajské luhy, CHKO Malé Karpaty, CHKO Strážovské vrchy, CHKO Poľana, CHKO Cerová vrchovina a CHKO Vihorlat. Od roku 2013 sa monitorovali aj vodné MCHÚ, ktoré môžu byť ohrozené stavebnou činnosťou, (nelegálnym) rybolovom či vodnými športami. Takéto MCHÚ boli identifikované v územiach správ NP Veľká Fatra, PIENAP, CHKO Dunajské luhy, CHKO Horná Orava a CHKO Cerová vrchovina.

V období rokov 2000 – 2008 bol klesajúci trend produkcie odpadov v sektore Hotely a reštaurácie. Od roku 2009 (zmena metodiky) do roku 2015 došlo k výraznému zníženiu produkcie odpadov v ubytovacích a stravovacích službách.

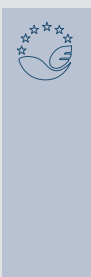
Aká je odozva spoločnosti na zmiernenie, resp. kompenzáciu negatívnych dôsledkov cestovného ruchu na životné prostredie?

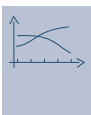
Na kategórie chránených území celkovo pripadalo 60 – 80 % stanovísk ŠOP SR vyžadujúcich súhlas príslušného orgánu ochrany prírody (predovšetkým územia TANAP-u, NAPANTu, NP Slovenský raj a NP Malá Fatra). V rokoch 2003 – 2010 počet stanovísk stagnoval, ale od roku 2011 dochádzalo k výraznejšiemu nárastu.

V období rokov 2009 – 2015 došlo k zníženiu nákladov podnikov na ochranu ŽP v cestovnom ruchu. Podiel nákladov v cestovnom ruchu bol v rámci celkových nákladov na ochranu ŽP v SR len nepatrný.

V cestovnom ruchu sa v porovnaní s ostatnými odvetvami len veľmi ťažko uplatňujú systémy riadenia kvality. Implementácia systémov je pre malé subjekty vecne i finančne náročná. V období rokov 2000 – 2015 boli organizáciami s certifikovaným Environmentálnym manažérskym systémom (EMS) Kúpele Dudince, a. s. a Termálne kúpalisko Podhájska. V národnom registri EMAS sa do konca roku 2015 nenachádzala žiadna organizácia z cestovného ruchu. Celkovo boli od roku 2004 v SR posúdené a ocenené Environmentálnou značkou EÚ (ecolabel) 3 zariadenia ubytovacích služieb: MaMaison Residence Šulekova **** apartmánový hotel v Bratislave, Eco Friendly Hotel Dália *** v Košiciach a Hotel Bojnický vínný dom **** v Bojniciach.

Environmentálna efektívnosť turizmu, meraná makroekonomickými ukazovateľmi výkonov turizmu (pridaná hodnota CR a pridaná hodnota odvetví CR) vo vzťahu k počtu posudzovaných zásahov do prírody a krajiny, sa v priebehu sledovaného obdobia vyvíjala s výnimkou roku 2014 priaznivo.

8.2. Ako sú implementované environmentálne princípy a ciele súvisiace s cestovným ruchom do strategických dokumentov?

8.2.1. Implementácia environmentálnych princípov a cieľov súvisiacich s cestovným ruchom do strategických dokumentov na úrovni EÚ (najvýznamnejšie dokumenty)

2001	<p><i>Spoločne pracovať pre budúcnosť európskeho turizmu</i> Definovanie hlavných výziev európskeho turizmu, ktorým čelia jednotlivé spoločnosti a destinácie, tieto výzvy sú súčasne príležitosťami aj ohrozeniami. Ide o pokračujúci významný rast dopytu a objemu realizovaného turizmu v Európe spolu s rozdielnym vývojom rôznych foriem turizmu. Vhodnou odpoveďou na tieto výzvy môže byť aj vznik nových foriem turizmu. Medzi výzvami bol aj udržateľný rozvoj a ochrana životného prostredia.</p>
2002	<p><i>Šiesty environmentálny akčný program Únie „Životné prostredie 2010: Naša budúcnosť, naša voľba“</i> Cieľ – zabezpečenie vysokej úrovne ochrany životného prostredia s prihliadnutím na rozmanitosť podmienok v jednotlivých regiónoch Spoločenstva a dosiahnutie oslabenia vzťahu medzi hospodárskym rastom a ním vyvolanými environmentálnymi tlakmi. Podpora integrácie ochrany a obnovy hodnôt krajiny do iných politík vrátane politiky cestovného ruchu.</p>
2003	<p><i>Základné usmernenia pre udržateľnosť európskeho turizmu</i> Identifikovanie výziev a cieľov rozvoja udržateľného turizmu, ktorými sú udržateľné aktivity a rast, vyvážený prístup k základným pilierom udržateľnosti, udržateľné modely správania na oboch stranách spotreby – čiže turistov na jednej strane a produkcie čiže poskytovateľov služieb na strane druhej. Pokrok v tomto smere bol hodnotený ako pomalý. Prekonanie tohto stavu bolo v prístupe založenom na kooperácii všetkých zainteresovaných a ich optimálnom aktívnom pôsobení.</p>
2004	<p><i>Nové perspektívy a nové výzvy pre trvalo udržateľný cestovný ruch</i> Zameranie na konkurencieschopnosť a kvalitu služieb; bezpečnosť a istotu; nové iniciatívy trvalo udržateľného turizmu; znalosť a podporu európskeho turizmu; turizmus a dopravu; štrukturálne intervencie spolufinancované EÚ; turizmus a legislatívnu činnosť EÚ; turizmus v Zmluve o Ústave pre Európu. Okrem iného sa v ňom zdôrazňovalo, že pokiaľ turizmus v niektorých regiónoch dosiahol nadmerný rozvoj, ktorý neúmerne zaťažil obyvateľstvo aj životné prostredie, v iných regiónoch bol rozsiahly potenciál turizmu nedostatočne využívaný.</p>
2006	<p><i>Obnovená politika v oblasti turizmu: za pevnejšie partnerstvo v rámci európskeho cestovného ruchu</i> Definovanie opatrení ako partnerstvo medzi zainteresovanými stranami v oblasti turizmu, zefektívnenie fungovania odvetvia, zlepšovanie vnímania a zviditeľňovanie európskeho turizmu a aj podpora trvalo udržateľného rozvoja odvetvia turizmu.</p>

2006	<p>Obnovená stratégia trvalo udržateľného rozvoja EÚ</p> <p>Celkovým cieľom obnovenej STUR EÚ bolo určenie a vypracovanie opatrení, ktoré by umožnili EÚ dosahovať stále zlepšovanie kvality života súčasných i budúcich generácií prostredníctvom vytvorenia trvalo udržateľných komunít schopných efektívne využívať zdroje a hospodáriť s nimi, a využiť potenciál pre ekologickú a sociálnu inováciu hospodárstva, a tým zabezpečiť prosperitu, ochranu životného prostredia a sociálnu súdržnosť.</p>
2007	<p>Agenda pre trvalo udržateľný a konkurencieschopný európsky cestovný ruch</p> <p>Cieľ – prispieť k zvýšeniu konkurencieschopnosti európskeho turizmu a vytvárať viac lepších pracovných miest pri súčasnom zabezpečovaní udržateľného rastu turizmu v Európe, ako aj v celosvetovom kontexte. EK tiež uznala, že prioritnou úlohou je zabezpečenie hospodárskeho rastu a zvyšovanie zamestnanosti so súčasnou podporou sociálnych či environmentálnych cieľov a vyhlásila prípravu Európskej agendy 21 pre oblasť turizmu.</p>
2010	<p>Európa ako popredná svetová destinácia cestovného ruchu – nový politický rámec pre európsky turizmus</p> <p>Podporenie koordinovaného prístupu k iniciatívam turizmu a definovanie nového akčného rámca na podporu jeho konkurencieschopnosti a schopnosti udržateľného rastu.</p>
2010	<p>Európa 2020: Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu</p> <p>Základom stratégie sú tri vzájomne sa dopĺňajúce priority:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Inteligentný rast: vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inováciách. – Udržateľný rast: podporovanie ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré efektívnejšie využíva zdroje. – Inkluzívny rast: podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť. <p>Z prijatých cieľov pre EÚ do roku 2020 sú pre oblasť dopravy relevantné najmä:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zníženie emisií skleníkových plynov o 20 % (alebo za predpokladu širšej globálnej dohody až o 30 %) oproti úrovni z roku 1990, – získanie 20 % energie z obnoviteľných zdrojov, – dosiahnutie 20-percentného nárastu efektívnosti vo využívaní energie. <p>Stratégia priniesla sedem hlavných iniciatív, pričom z hľadiska zvýšenia konkurencieschopnosti a udržateľnosti cestovného ruchu je osobitne dôležitá iniciatíva Priemyselná politika vo veku globalizácie.</p>
2012	<p>Koncepcia na ochranu vodných zdrojov Európy</p> <p>Cieľ – zabezpečenie udržateľnosti všetkých činností, ktoré majú vplyv na vodu, a tým zaistenie dostupnosti kvalitnej vody na trvalo udržateľné a spravodlivé využívanie vody. Obsahuje požiadavku začleňovať vo väčšej miere ciele politiky vo vodnom hospodárstve do sektorových politík.</p>
2013	<p>Siedmy environmentálny akčný program Únie do roku 2020 „Dobry život v rámci možností našej planéty“</p> <p>Kľúčovou črtou programu je ochrana a zlepšovanie prírodného kapitálu, podpora lepšieho využívania dnešných zdrojov a urýchlený prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo. Program má podporiť trvalo udržateľný rast, vytváranie nových pracovných príležitostí a vytvoriť tak z EÚ zdravšie a lepšie miesto pre život.</p> <p>Program definuje potrebu začlenenia otázok životného prostredia do ďalších politík, o. i. aj do politiky cestovného ruchu, aby sa vytvoril súdržný a vzájomne prepojený prístup.</p>

8.2.2. Implementácia environmentálnych princípov a cieľov súvisiacich s cestovným ruchom do strategických dokumentov na úrovni SR (najvýznamnejšie dokumenty)

2001	Koncepcia územného rozvoja Slovenska z roku 2001 – Zmeny a doplnky Definovanie koncepčných zásad rozvoja cestovného ruchu v SR. V oblasti rozvoja rekreácie a cestovného ruchu navrhuje naviazať lokalizáciu služieb zabezpečujúcich proces rekreácie a cestovného ruchu prednostne do sídiel s cieľom zamedziť neodôvodnené rozširovanie rekreačných útvarov vo voľnej krajine, pričom odporúča využiť aj obnovu a revitalizáciu historických mestských a vidieckych celkov a objektov kultúrnych pamiatok. Na území národných parkov a chránených krajinných oblastí vyžaduje dodržiavať únosný pomer funkcie ochrany prírody a ostatných funkcií spojených s rekreáciou a turizmom.
2001	Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Stanovenie priorít a cieľov trvalo udržateľného rozvoja, strategický cieľ 22. Zlepšenie dopravnej a technickej infraštruktúry, rozvoj cestovného ruchu.
2007	Stratégia rozvoja cestovného ruchu SR do roku 2013 Základný rozvojový dokument pre cestovný ruch do roku 2013. Jeho súčasťou bola aj koexistencia medzi záujmami štátu na úseku ochrany prírody a krajiny a záujmami udržateľného rozvoja cestovného ruchu. Ťažiskovými formami cestovného ruchu, pre ktoré má Slovensko najlepšie predpoklady a ktoré treba v priebehu najbližších rokov prednostne podporovať, rozvíjať a skvalitňovať, boli okrem iných zaradená aj letná turistika a pobyty pri vode, kúpeľný a zdravotný cestovný ruch, kde všetky zariadenia spoločne využívajú prednosti vyššej kvality prostredia a zimný cestovný ruch a zimné športy, pričom musia byť rešpektované záujmy ochrany prírody, krajiny a životného prostredia v zmysle príslušnej legislatívy. Medzi úlohami na naplnenie strategických cieľov bolo aj urýchlené spracovanie zonácie územia a vypracovanie zásad pre rozvoj cestovného ruchu v chránených územiach, s dôrazom na zachovanie prírodných hodnôt, ktoré sú súčasne aj hlavnými motívmi pre veľkú časť návštevníkov Slovenska.
2005	Akčný plán trvalo udržateľného rozvoja v SR na roky 2005 – 2010 Vytýčenie hlavných cieľov vrátane cestovného ruchu, konkretizovaných pre jednotlivé rezorty. Ich súčasťou sú merateľné ukazovatele, termíny, určenie zodpovednosti za ich plnenie a spôsoby ich financovania.
2014	Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2020 Definovanie cieľov prierezovo platných pre všetky odvetvia. K najdôležitejším zámerom stratégie z pohľadu cestovného ruchu patria: – zabezpečenie integrovania ochrany biodiverzity do stratégií, plánovacích a rozhodovacích procesov v rôznych sektoroch, – zlepšenie účinnosti environmentálnych a sektorových politík pre opatrenia zamerané na zníženie ekologickej stopy v zmysle medzinárodnej spolupráce a podpora výchovy, vzdelávania a výskumu v tejto oblasti.

Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020

Význam ochrany prírody deklaruje v samotnej vízii rozvoja cestovného ruchu na Slovensku. Potenciál cestovného ruchu na Slovensku predstavuje súbor prírodných, kultúrnych a historických hodnôt. Ich bohatstvo v súčasnosti s aktivitami subjektov cestovného ruchu vytvára reálne predpoklady na perspektívny vývoj tohto sektora. Slovensko preto chápeme z hľadiska vízie ako krajinu s vyspelým cestovným ruchom, ktorý je medzinárodne konkurencieschopný, s rozvinutým a kvalitným destinačným manažmentom, kvalitne poskytovanými službami, dostatočne vzdelaným a kvalifikovaným personálom, v jasnej koexistencii s ochranou prírody, kultúrnymi hodnotami a zachovaním kultúrneho a prírodného dedičstva. Dokument venuje pozornosť procesu zonácie, podpore foriem cestovného ruchu šetrných k životnému prostrediu, využitiu chránených území a areálov pre jemné formy turizmu (najmä územiu Vysokých a Nízkych Tatier). Stratégia predpokladá vypracovanie metodiky únosnosti územia pre udržateľnosť turizmu a zachovanie hodnôt územia, ako aj vypracovanie zásad rozvoja udržateľného turizmu v chránených územiach.

8.3. Aký je stav a smerovanie cestovného ruchu vo vzťahu k životnému prostrediu?

Rozvoj cestovného ruchu v SR je jedným z mála perspektívnych odvetví, pre ktoré má táto krajina danosti, ktoré sa nedajú premiestniť do susedných štátov. Neznamená to však, že sa v podmienkach Slovenska môže bezhranične rozvíjať. Pre odborne zdôvodnené a exaktnéjšie podložené regulácie, respektíve usmerňovanie rozvoja turizmu, vrátane návštevnosti, je potrebné stanovenie únosnosti územia prednostne v lokalitách vysokej návštevnosti a zraniteľného prostredia.

Cestovný ruch je jedno z najdynamickejších sa rozvíjajúcich odvetví vo svete a aj v podmienkach Slovenska predstavuje svojimi výkonmi významné hospodárske odvetvie. Devízové príjmy cestovného ruchu sa v roku 2014 priblížili 2 mld. €. V cestovnom ruchu podniká viac ako 20 tis. podnikateľov, na Slovensku je v súčasnosti približne 3 000 ubytovacích zariadení s viac ako 150 tis. lôžkami realizujúcich okolo 11 mil. prenocovaní ročne len v týchto zariadeniach sledovaných ŠÚ SR. Na Slovensku boli vybudované rekreačné strediska využívajúce letnú i zimnú sezónu.

Z hľadiska evidencie, výkazníctva, štatistiky, ale aj niektorých aspektov riadenia nie je cestovný ruch v podmienkach Slovenska uceleným odvetvím, ktorého vstupy a výstupy možno merať v systéme národného účtovníctva, ako napr. poľnohospodárstvo, stavebníctvo alebo priemysel, ale je konglomerátom produktov a činností z mnohých rôznorodých odvetví, ktoré sa na aktivitách cestovného ruchu podieľajú. Aj keď rozhodujúcu úlohu pri rozvoji cestovného ruchu má súkromný sektor, úloha verejného sektora (od národnej až po miestnu úroveň) je nezastupiteľná.

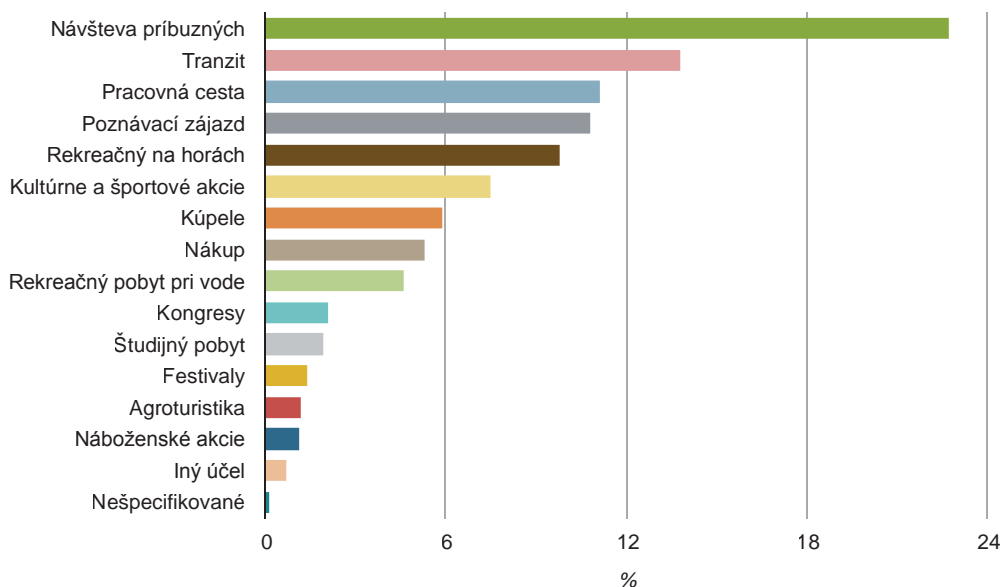
Stav a smerovanie cestovného ruchu vo vzťahu k životnému prostrediu je charakterizovaný na základe indikátorov zo skupiny trendy sektora relevantné k ŽP.

8.3.1. Motívy a typy návštevníkov

Poznanie motívu návštevy umožňuje hodnotiť potenciálne negatívne vplyvy vykonávaných

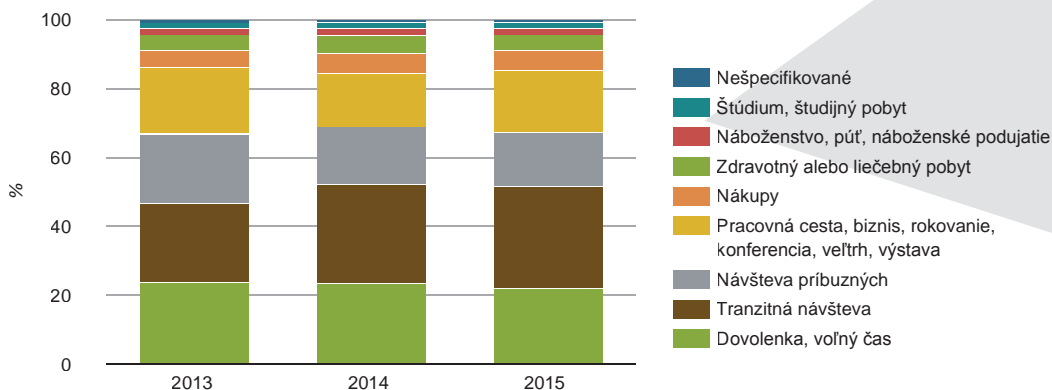
aktivít cestovného ruchu na prírodné a kultúrno-historické zdroje. Tranzitní zahraniční návštěvníci prevažne s nižším ekonomickým efektom prispievajú k zvyšovaniu intenzity dopravy hlavne na preťažených hlavných dopravných trasách a prispievajú k negatívnemu pôsobeniu na životné prostredie pozdĺž týchto trás.

Motívy zahraničných návštevníkov SR (priemer 2000 až 2012)

Zdroj: ŠÚ SR

Motívy zahraničných návštevníkov SR

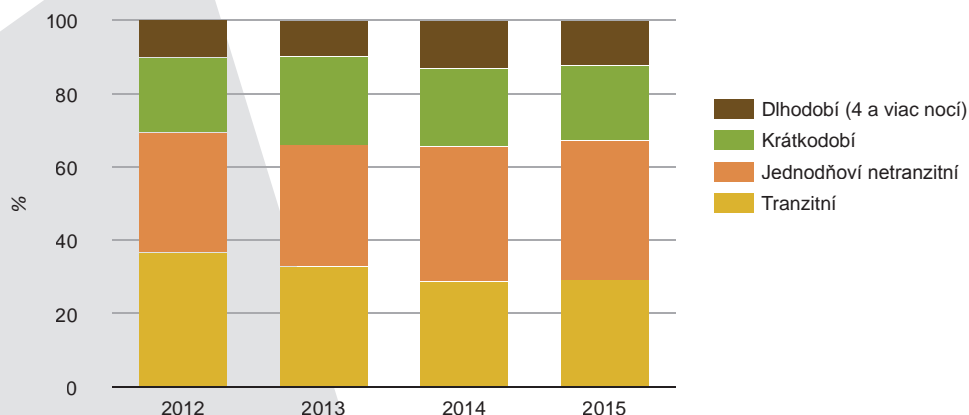
Zdroj: ŠÚ SR

Tranzitní a jednodňoví netranzitní návštevníci zaťažujú životné prostredie pričom z nich plynú len menšie ekonomické prínosy v rámci cestovného ruchu, naopak krátkodobí a predovšetkým dlhodobí návštevníci prinášajú výraznejší ekonomický efekt v podobe výdavkov na ubytovanie, stravovanie a rôzne doplnkové služby, čím prispievajú

k ekonomickému rozvoju cestovného ruchu ako hospodárskeho odvetvia i miestnych ekonomík a zároveň tak do určitej miery kompenzujú prípadnú záťaž životného prostredia s tým spojenú. Na strane dopytu v cestovnom ruchu i v motivačnej oblasti pôsobí viacero socioekonomických faktorov a skutočností, ako sú zvyšujúce sa možnosti voľnočasových aktivít, zmeny v demografickom vývoji, ekonomických podmienkach a životnej úrovni, raste vzdelanostnej úrovne a postupnej zmene životného štýlu obyvateľstva s väčším dôrazom na trávenie voľného času, zmeny vyvolané rozvojom dopravy a ďalšie faktory.

Medzi motívmi zahraničných návštevníkov SR v zásade dominujú aktivity v súlade s požiadavkami udržateľného rozvoja, najmä čo sa týka pobytového turizmu. Rovnako sa prejavuje značný rozptyl záujmu zahraničných návštevníkov v priebehu roka a medzi jednotlivými druhmi cestovného ruchu, samozrejme značné sú aj regionálne rozdiely. Pozitívne možno hodnotiť stabilný záujem zahraničných návštevníkov o kultúru a poznávanie. Zatiaľ menší je záujem týchto návštevníkov o pobyty a aktivity v horskom prostredí počas letnej i zimnej sezóny, i keď aj tu možno pozorovať nárast návštevnosti.

Vývoj podielu typov zahraničných návštevníkov SR

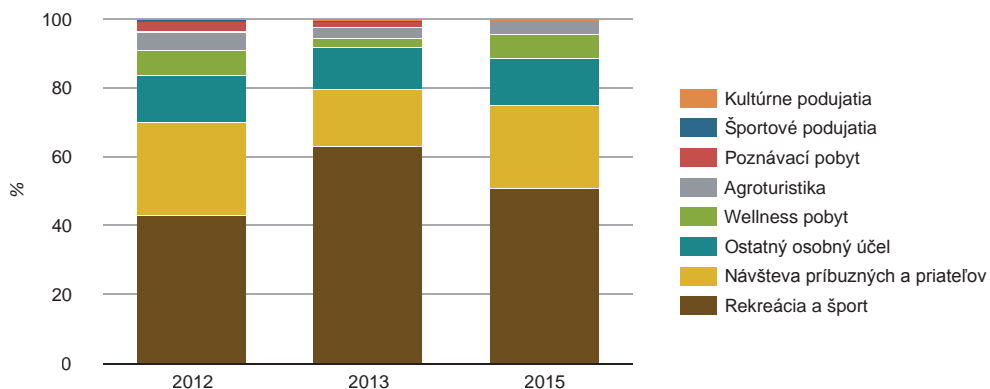

Zdroj: ŠÚ SR

Štruktúra zahraničných návštevníkov podľa dĺžky pobytu sa nevyvíja priaznivo, na jednej strane v časovom období rokov 2003 – 2008 stúpal podiel tranzitných návštevníkov a naopak poklesol podiel krátkodobých a najmä dlhodobých turistických návštevníkov. Neustále nadpolovičné až trojpätinové zastúpenie má skupina zahraničných návštevníkov nevyužívajúcich ubytovacie zariadenia (tranzitní a jednodňoví netranzitní). Jednodňových návštevníkov však z hľadiska ekonomických prínosov ani z hľadiska vplyvu na životné prostredie nemožno všeobecne hodnotiť negatívne, niektoré segmenty jednodňovej návštevnosti sú naopak pozitívne z oboch uvedených hľadísk.

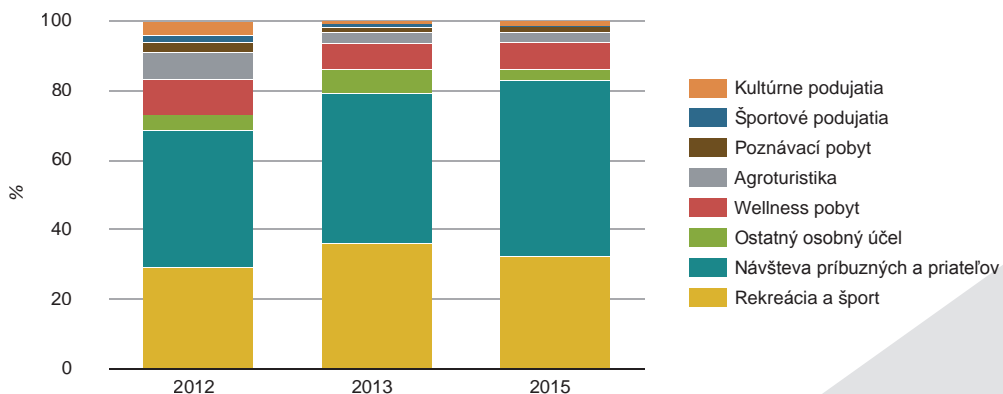
Zastúpenie jednotlivých typov zahraničných návštevníkov SR zostáva z percentuálneho hľadiska konštantné a až na drobné výkyvy sa prakticky výrazne nemení. Štruktúra zahraničných návštevníkov podľa dĺžky pobytu sa nevyvíja priaznivo, ale z pohľadu životného prostredia v tom nie je problém.

Motívy dovolenkového pobytu v domácom cestovnom ruchu – dlhodobé cesty

Zdroj: ŠÚ SR

Motívy dovolenkového pobytu v domácom cestovnom ruchu – krátkodobé cesty

Zdroj: ŠÚ SR

Počet pobytov obyvateľov Slovenska v rámci vlastnej krajiny má rastúci trend nielen v posledných rokoch. Tento pozitívny vývoj z hľadiska turizmu a životnej úrovne je súčasne aj výzvou na manažment územia v exponovaných destináciách, ako aj hľadanie dlhodobých udržateľných foriem domáceho turizmu spolu s príjazdovým turizmom.

Pri návšteve rodiny a priateľov sú výdavky zahraničných návštevníkov nižšie o výdavky za služby ubytovania, pozitívnym z hľadiska vplyvu na životné prostredie je fakt, že títo návštevníci sa ubytujú v jestvujúcich sídlach. Poznávací cestovný ruch prináša viaceré priaznivé ekonomické dopady pre odvetvie cestovného ruchu v podobe využívania ubytovacích, stravovacích a iných doplnkových služieb (nákup suvenírov a pod.). Priaznivý vplyv z hľadiska záťaže na prírodné prostredie spočíva v skutočnosti, že títo návštevníci sa v prevažnej miere sústreďujú v lokalitách koncentrácie kultúrnych a historických pamiatok, ktorými sú prevažne väčšie sídla a nezaťažujú tak prírodné prostredie.

Nákupná turistika je prevažne spojená s jednodňovou návštevou a jej špecifikom medzi týmito návštevníkmi sú vyššie výdavky na nákupy v maloobchodnej sieti. Zimné športy

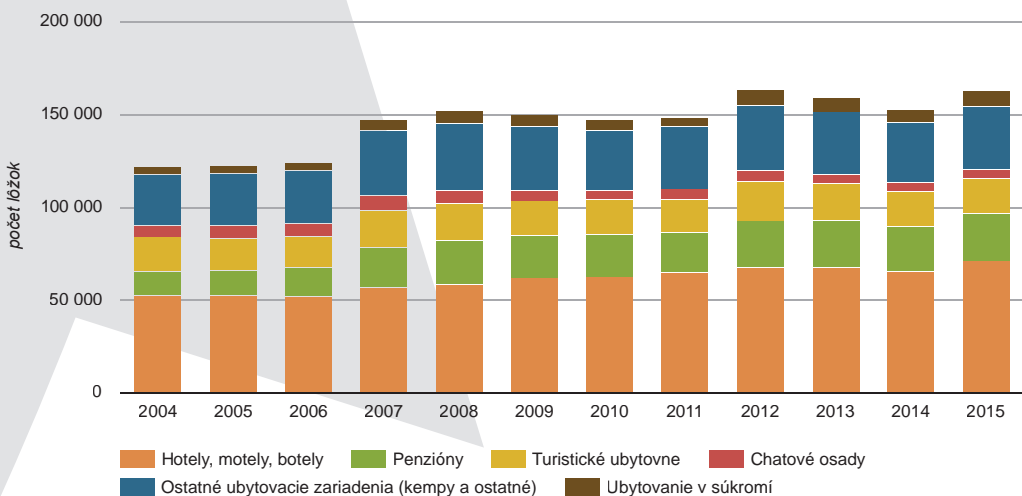
vrátane lyžovania, a predovšetkým zjazdového lyžovania, sú tradične spájané so silnými negatívnymi vplyvmi na prírodné prostredie v podobe budovania a prevádzky horských dopravných zariadení a vysokej koncentrácie návštevníkov na relatívne malých plochách. V dôsledku vývoja technológií v oblasti osobných horských dopravných zariadení (OHDZ) a mechanického zasnežovania, ako aj meniacemu sa prístupu prevádzkovateľov zimných horských stredísk k životnému prostrediu, sa vplyv výstavby aj prevádzky týchto stredísk prejavuje postupne menej zaťažujúcim spôsobom na prostredie, v ktorom sa nachádzajú.

Pobyt na horách ako hlavný motív domáceho účastníka cestovného ruchu môže byť z hľadiska vplyvu na prírodné prostredie značne vnútorne diferencovaný, zahŕňajúc udržateľné aktivity z hľadiska zaťažiteľnosti prírodných zdrojov (rekreácia), aktivity stredne rizikové pre prírodné prostredie (pešia a lyžiarska turistika, cykloturistika a pod.) až po turistické aktivity vyžadujúce prísnu reguláciu týkajúcu sa vysokého rizika potenciálnych negatívnych vplyvov predovšetkým v chránených územiach (zjazdové lyžovanie, horolezectvo, paraglajding a pod.). V prípade pobytu pri vode v priestoroch okolo vodných nádrží dochádza k negatívnemu vplyvu intenzívnej rekreácie v letnom období, s koncentráciou tohto vplyvu vo vybraných rekreačných strediskách, kde nie je vybudovaná základná infraštruktúra na zásobovanie pitnou vodou a likvidáciu odpadových vôd.

8.3.2. Ubytovacie zariadenia

Najdôležitejším realizačným predpokladom pre rozvoj cestovného ruchu v príslušnom území je stav infraštruktúry obsahovo zahŕňajúci kvantitatívnu a kvalitatívnu charakteristiku ubytovacích a stravovacích zariadení i ostatných doplnkových služieb. Najdôležitejšie postavenie majú ubytovacie zariadenia, ktorých využívanie návštevníkmi, v bezprostrednej závislosti od ich dĺžky pobytu, vytvára predpoklady pre využívanie i ostatných doplnkových služieb, zvyšuje atraktivitu turistických lokalít i úroveň realizovaných výdavkov turistických návštevníkov. Po relatívne veľkých investíciách sa v posledných rokoch kvalitatívna úroveň ubytovania v slovenskom cestovnom ruchu výrazne zlepšila.

Vývoj v kapacitách ubytovacích zariadení podľa kategórií a tried v SR

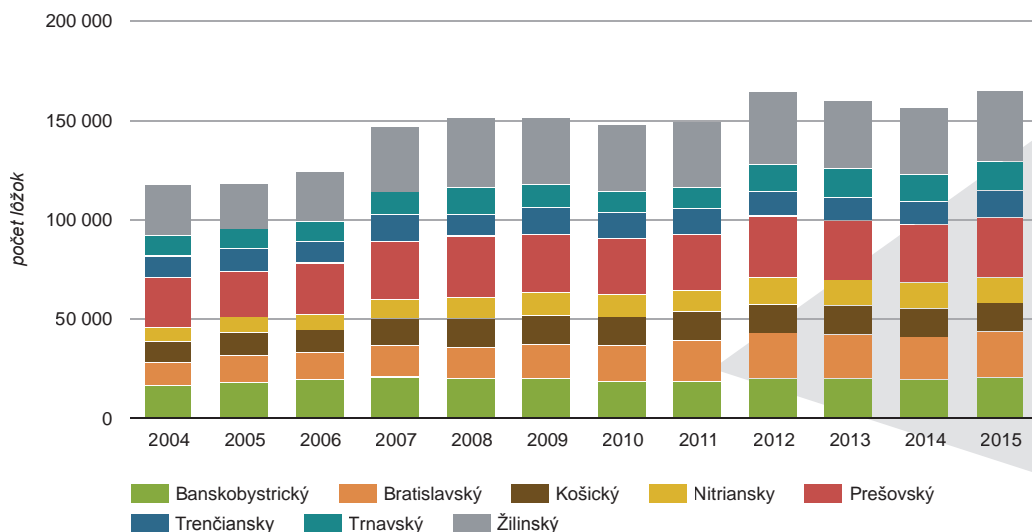

Zdroj: ŠÚ SR

Rast ubytovacích kapacít významne ovplyvňuje objemy a rozloženie pobytového turizmu v rámci krajiny a jej jednotlivých destinácií. Okrem počtu návštevníkov aj existencia a spôsob prevádzky ubytovacích zariadení má vplyv na kvalitu zložiek životného prostredia.

Najvyššiu turistickú intenzitu (počet lôžok na 1 obyvateľa) dlhodobo vykazuje Žilinský kraj, nasledovaný Prešovským a Bratislavským krajom. Na opačnom konci sa nachádza Košický, Nitriansky a Trenčiansky kraj. Plošné rozloženie ubytovacích zariadení sa samozrejme výrazne prekrýva s územím s najväčšou koncentráciou lokalizačných činiteľov cestovného ruchu, či už prírodných (národné parky, chránené krajinné oblasti, medzinárodne chránené územia) alebo kultúrno-historických atraktivít, ktoré sú vo vyššej miere koncentrované predovšetkým na území Žilinského, Prešovského, Banskobystrického a Bratislavského kraja (v tomto prípade najmä kultúrno-historické atraktivity). Viac ako dve tretiny kapacity ubytovacích zariadení v Žilinskom kraji sú sústredené na území okresov Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Martin a Žilina, viac ako polovica kapacity ubytovacích zariadení v Prešovskom kraji je sústredená na území okresu Poprad a viac ako tretina kapacít ubytovacích zariadení v Banskobystrickom kraji je sústredená na území okresov Brezno a Banská Bystrica. Najvyššia plošná koncentrácia kapacít ubytovacích zariadení v rámci SR tak zahŕňa kompaktné súvislé územie oblasti Vysokých, Západných a Nízkych Tatier, Veľkej a Malej Fatry s príslušnými priestormi Popradskej, Liptovskej, Turčianskej kotliny a Horehronského podolia.

Vývoj kapacít ubytovacích zariadení podľa krajov v Slovenskej republike

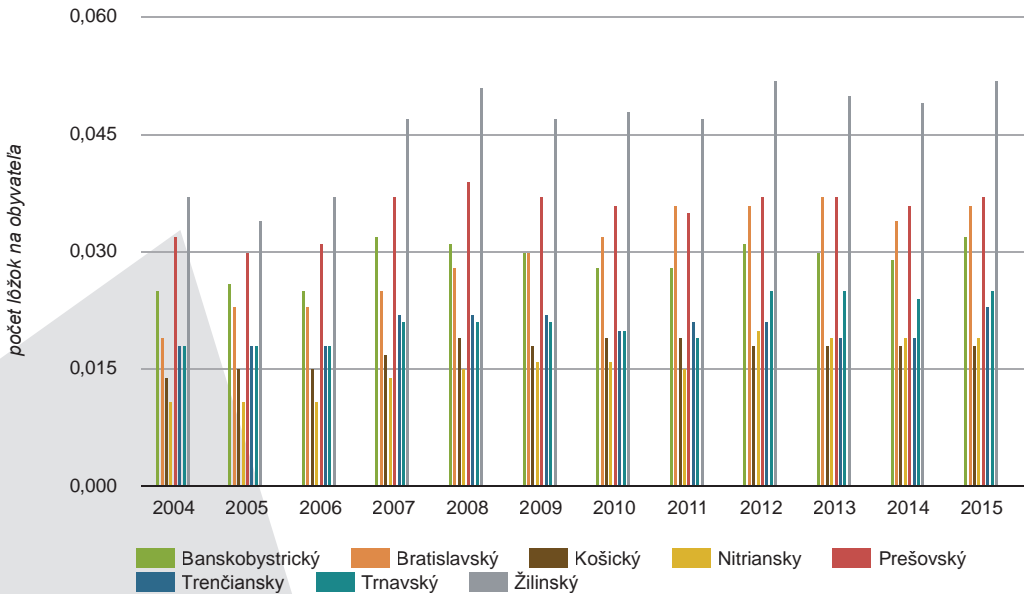

Zdroj: ŠÚ SR

Najnavštevovanejšou oblasťou je sever Slovenska, kde v Prešovskom a Žilinskom kraji zaznamenávajú ubytovacie zariadenia ročne spolu 4 – 5 mil. prenocovaní, čo predstavuje približne 40 % z celkového počtu prenocovaní na Slovensku. Najvyššiu dynamiku vývoja však zaznamenávali v sledovanom období ubytovacie zariadenia v Bratislavskom kraji, kde sa novými kapacitami riešil ich dočasný nedostatok ako aj potrebná zmena štruktúry hotelových

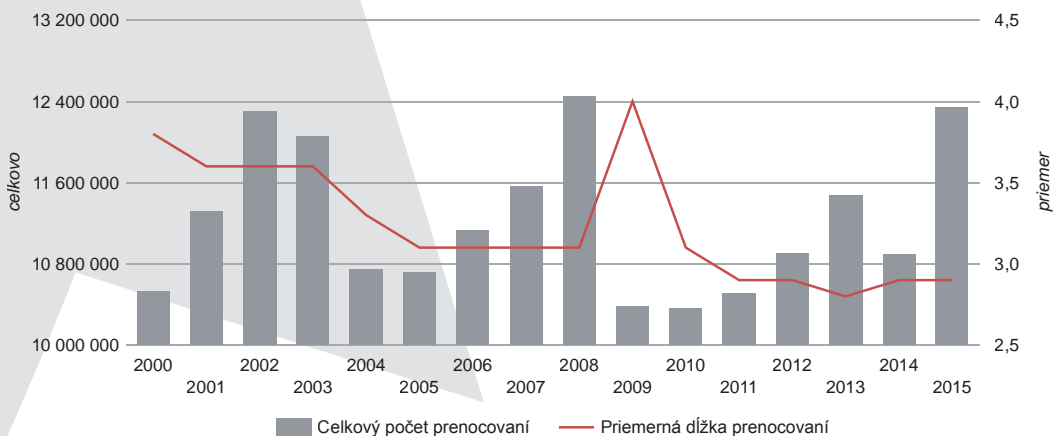
kapacít v prospech zariadení vyšších tried. Zároveň možno konštatovať, že prenocovania v Bratislavskom kraji majú krátkodobý charakter s tým, že sa tu zaznamenáva najnižšia priemerná dĺžka pobytu presahujúca iba niečo viac ako 2 prenocovania. V ostatných krajoch tento ukazovateľ vykazuje v zásade vyrovnanú tendenciu.

Vývoj turistickej intenzity v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: ŠÚ SR

Vývoj výkonov ubytovacích zariadení v SR

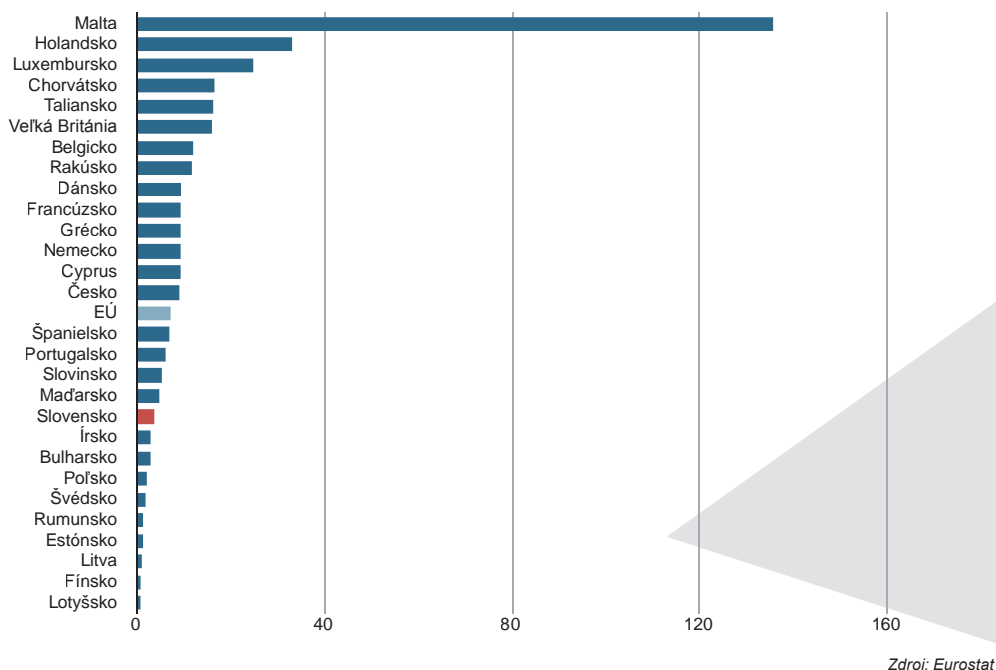

Zdroj: ŠÚ SR

Pozitívny vývoj v oblasti devízových príjmov z príjazdového cestovného ruchu nie je daný len rastom výkonov ubytovacích zariadení, čo je z ekonomického hľadiska pozitívna skutočnosť. Rast týchto výkonov je však dôležitý vzhľadom na potrebu udržania dlhodobého dynamického vývoja, nakoľko so zvyšovaním počtu prenocovaní sú spojené všetky druhy ekonomických efektov turizmu. Rast počtu prenocovaní je potrebné posudzovať aj z hľadiska počtu turistov, z pohľadu cieľa rastu priemernej dĺžky pobytu. Z ekonomického aj ekologického hľadiska je predstih rastu prenocovaní pred rastom počtu turistov pozitívnym a želaným, resp. žiadaným vývojom. Pri úsilí o tento rast je potrebné rešpektovať vo zvýšenej miere aj ochranu životného prostredia, okrem iného aj pre rast citlivosti klientely na stav prostredia, v ktorom trávajú svoje dovolenkové a iné pobyty.

Hoci na Slovensku postupne rastie lôžková kapacita zariadení cestovného ruchu, stále zaostávame za priemerom EÚ a najmä jej najvyspelejšími krajinami s porovnateľnými prírodnými podmienkami (napr. Rakúsko). Z pohľadu existujúceho dopytu je však súčasná ponuka ubytovacích kapacít dostatočná z hľadiska celkového rozsahu ako aj štruktúry ponuky.

Počet lôžok na km² – medzinárodné porovnanie v roku 2015

8.3.3. Turistická supraštruktúra

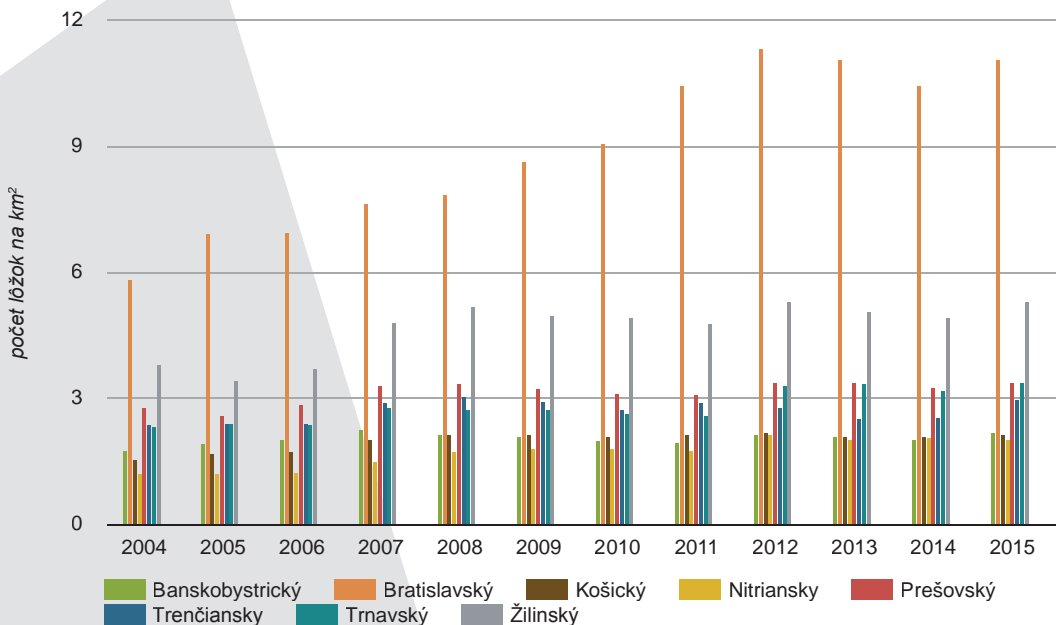
Využívanie ubytovacích zariadení účastníkmi cestovného ruchu, v bezprostrednej závislosti od ich stupňa obsadenosti a počtu pobytových dní, vytvára nároky na využívanie vodných zdrojov a zneškodňovanie odpadových vôd v jednotlivých turistických oblastiach.

Počet prenocovaní v období rokov 2000 – 2015 sa v SR pohyboval ročne medzi 10,3 až 12,5 mil. bez výraznejšieho rastového trendu. Striedali sa obdobia rastu (s vrcholom v predkrízovom roku 2008) a naopak krátkych výrazných poklesov (najmä v období krízy časovo spojenej s prechodom na euro). K takémuto výraznému poklesu počtu prenocovaní (pokles až o takmer 17 %), v porovnaní s dlhším obdobím rastu v časovom priebehu rokov

2005 – 2008, došlo práve v roku 2009. V pokrízovom období možno badať oživenie rastu, ktorý sa presadzuje v niektorých rokoch osciláciami okolo rastového trendu. Porovnaním počtu hostí a prenocovaní v jednotlivých rokoch možno sledovať aj vývoj priemernej dĺžky pobytu, ktorou turisti reagovali na vývoj podmienok a prispôbovali tomu svoje cestovné aktivity. Z hľadiska vplyvu na vodu je zásadne dôležitý počet prenocovaní a pobytových dní.

Ako už bolo spomenuté, z regionálneho hľadiska najnavštevovanejšou oblasťou je sever Slovenska, kde v Prešovskom a Žilinskom kraji ubytovacie zariadenia zaznamenávajú ročne spolu 4 – 5 mil. prenocovaní. Najvyššiu dynamiku vývoja však zaznamenali ubytovacie zariadenia v Bratislavskom kraji. V Bratislave bol po vzniku SR nedostatok ubytovacích kapacít predovšetkým v hoteloch vyšších kategórií. V súčasnosti je situácia výrazne zmenená, hotelové kapacity v Bratislave sa významne navýšili a s tým aj konkurencia na tomto trhu. Mestské hotely vzhľadom na stav infraštruktúry vytvárajú nižší tlak na kvalitu vôd v porovnaní s hotelmi lokalizovanými v horskom neurbanizovanom prostredí.

Vývoj turistickej hustoty v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: ŠÚ SR

Intenzita turistickej návštevnosti v najhodnotnejších a najcitlivejších prírodných územiach nie je rovnomerne plošne rozložená, výrazným problémom sa stáva zvýšená koncentrácia turistických návštevníkov v určitých lokalitách a priestoroch. Konkrétne dôsledky koncentrácie turistických aktivít sú najvýraznejšie práve v najhodnotnejších územiach národných parkov. Z hľadiska stupňa antropickej záťaže na prírodné prostredie sa lokality pre aktívne športy koncentrujú na území Tatranského národného parku (plošne malé územia Roháčskej i Žiarskej doliny v Západných Tatrách a Mlynickej, Mengusovskej, Velickej, Malej i Veľkej Studenej doliny a Skalnatej doliny v zázemí stredísk cestovného ruchu a rekreácie Štrbské Pleso, Smokovce a Tatranská Lomnica vo Vysokých Tatrách) a Národného parku Nízke Tatry (plošne malé územia Demänovskej a Jánskej doliny i severných svahov Chopka v zázemí strediska cestovného ruchu a rekreácie Jasná v severnej časti i Bystrej a Vajskovskej doliny

tvoriacej zázemie stredísk rekreácie a cestovného ruchu Srdiečko – Kosodrevina, Tále a Krpáčovo v jeho južnej časti). Z hľadiska hustoty značených cyklotrás a turisticky značených chodníkov sú vzhľadom na svoju rozlohu v najväčšej miere fragmentované územia PIENAP-u, NP Muránska planina a NP Slovenský raj.

Počty lokalít a dĺžka trás pre aktivity horského turizmu za hranicami zastavaného územia obce na území národných parkov (§14 ods. 1 písm. b, c, d zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny)

Názov chráneného územia	Horolezectvo a skalo-lezectvo	Skialpinizmus	Táborenie, stanovanie a bivakovanie	Lyžiarske strediská	Bežecké lyžovanie ** (km resp. km/km ²)	Cyklo-turistika ** (km resp. km/km ²)	Pešia turistika ** (km resp. km/km ²)
Tatranský národný park							
2001	celé územie*	6	-	-	-	150/0,2	600/0,81
2010	celé územie*	6	1	7	108/0,14	172/0,23	690/0,93
2015	celé územie*	6	1	7	108/0,14	270/0,37	703/0,95
Národný park Nízke Tatry							
2001	4	1	-	-	-	201/0,25	800/0,98
2010	4	6 (3 areály, 2 trasy, 1 lokalita)	7	6	40 + vhodné TZCH	718,5/0,4 (vrátane OP NP)	800/0,44 (vrátane OP NP)
2015	4	6 (3 areály, 2 trasy, 1 lok.)	7	6	41,2 + vhodné TZCH	722/0,4 (vrátane OP NP)	816,5/0,45 (vrátane OP NP)
Národný park Malá Fatra							
2001	1	1	-	-	-	-	157/0,69
2010	5***	-	4	9	50 + vhodné TZCH (vrátane OP NP)	44,3/0,22	217,6/1,1
2015	10**	-	3	5	88 + vhodné TZCH (vrátane OP NP)	102/0,5	238/1,3
Národný park Muránska planina							
2001	3	-	-	-	-	-	318/1,57
2010	2	-	3	-	44 + všetky TZCH, t.j. 362 (vrátane OP)	147 (NP vrátane OP)	318 (vrátane OP)

2015	2	-	3 (k tomu bivakovanie: do 100 m od TZCH okrem NPR, PR a CHA)	-	44 + všetky TZCH, t. j. 362 (vrát. OP)	198 (NP vrátane OP)	318 (vrátane OP)
Národný park Poloniny							
2001	-	-	-	-	-	-	119/0,4
2010	-	-	2	1	121/0,41	44/0,15	121/0,41
2015	-	-	2	1	142/0,48	33/0,11	85/0,29
Národný park Slovenský kras****							
2001	-	-	-	-	-	-	-
2010	1	-	5	-	vhodné TZCH	38/0,19	270/0,78
2015	1	-	4	-	vhodné TZCH	38/0,19	270/0,78
Národný park Veľká Fatra****							
2001	-	-	-	-	-	-	-
2010	8	1 + TZCH	6	3	302/0,75	103/0,26	310/0,77
2015	8	1 + TZCH	6	3	302/0,75	140/0,32	333/0,81

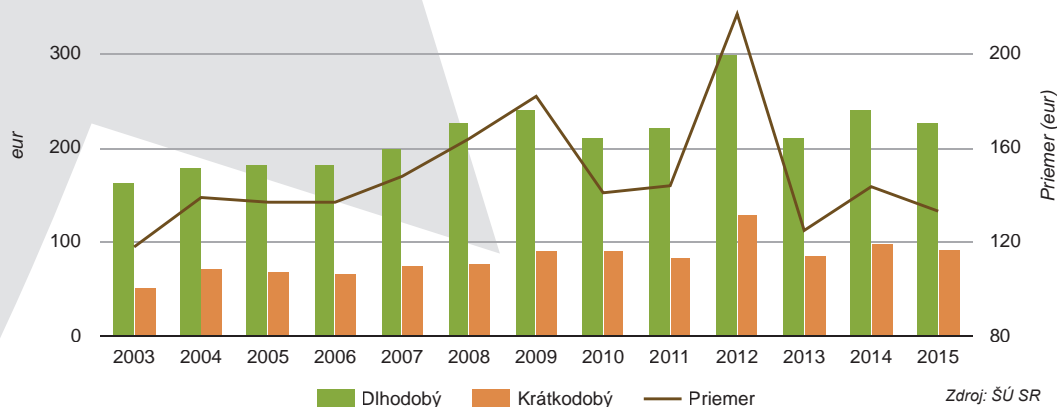
* okrem 8 lokalít vymedzených v návštevnom poriadku, kde je horolezectvo zakázané
 ** v prípade bežeckého lyžovania, cykloturistiky a pešej turistiky sú uvedené údaje o dĺžke značených bežeckých trás, cyklotrás resp. turistických značených chodníkov v km resp. v km/km²
 *** vrátane lezenia po ľadopádoch
 ****NP Slovenský kras a NP Veľká Fatra boli vyhlásené až v roku 2002
 Zdroj: ŠOP SR

V rámci správ NP a CHKO v súčasnosti evidujeme 14 informačných stredísk (vrátane školy ochrany prírody) v správe Štátnej ochrany prírody SR. Vlastné informačné stredisko nemajú správy TANAPu, NP Slovenský kras, a CHKO Záhorie, Malé Karpaty, Ponitrie, Strážovské vrchy, Poľana, Cerová vrchovina a Vihorlat.

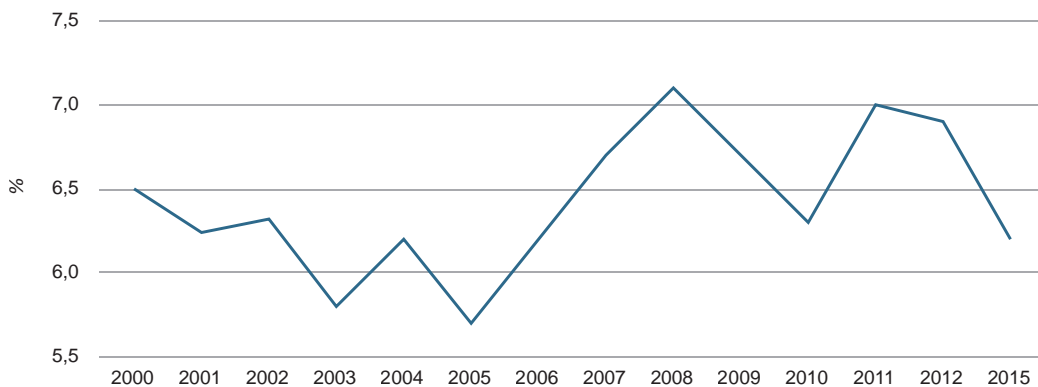
8.3.4. Výdavky v cestovnom ruchu

Priemerné výdavky na domáce dovolenkové pobyty v celom sledovanom časovom období prevažne rástli, vývoj podielu výdavkov domácností na rekreáciu a kultúru sa od roku 2000 zásadnejšie nemení.

Vývoj priemerných výdavkov obyvateľa SR na dlhodobý a krátkodobý domáci pobyt

Vývoj podielu výdavkov domácností na rekreáciu a kultúru, ročne na 1 člena domácnosti

Zdroj: ŠÚ SR

8.3.5. Kvalita vôd prírodných kúpalísk

Potenciálne riziko znečistenia povrchových vôd je vysoké predovšetkým v prípade prírodných vodných plôch (jazerá, štrkoviská a pod.) s malou plošnou rozlohou, kde nadmerná a často živelná koncentrácia návštevníkov môže viesť k negatívnemu ovplyvneniu kvality vody a rovnako i vo vybraných strediskách rekreácie a cestovného ruchu, kde nie je vybudovaná infraštruktúra vrátane čistenia odpadových vôd.

Kvalita rekreačných vôd vo vodných nádržiach a jazerách je prevažne vyhovujúca, v niektorých lokalitách je neuspokojivá situácia na úrovni infraštruktúry.

Kvalita vody určenej na kúpanie počas letnej turistickej sezóny 2015

Zdroj: ÚVZ SR, EK, SAŽP

Hygienická situácia bola počas kúpacej sezóny 2015 sledovaná orgánmi verejného zdravotníctva na prírodných kúpaliskách.

Počas sezóny 2015 bolo do podrobného vyhodnotenia zaradených 70 prírodných vodných plôch, pričom na 7 lokalitách z dôvodu vykonávaných rekonštrukčných prác voda na kúpanie nebola monitorovaná. Odozatých bolo celkovo 404 vzoriek vôd, z ktorých sa vykonalo 3 440 vyšetrení ukazovateľov kvality vody. Medzná hodnota stanovených ukazovateľov bola prekročená v 29,46 % z celkového počtu vzoriek (v roku 2014 to bolo 32,07 %) a 5,03 % z celkového počtu ukazovateľov (v roku 2014 to bolo 8,47 %). Oproti minulému roku počet nevyhovujúcich vzoriek zostal na rovnakej úrovni, pri porovnaní na ukazovatele však došlo k poklesu nevyhovujúcich biologických ukazovateľov kvality vody (najmä v dôsledku menšieho počtu odberov). Z mikrobiologickej kontaminácie mala prevahu nadlimitná prítomnosť črevných enterokokov, menej *Escherichia coli* a vo väčšine prípadov sa jednalo len o krátkodobé znečistenie. I v roku 2015 bolo zaznamenané premnoženie cyanobaktérií a to najmä v lokalitách, ktoré boli problematické už aj v minulosti. Vyšetrované fyzikálno-chemické ukazovatele, ako sú priehľadnosť, nasýtenie vody kyslíkom, celkový organický uhlík, reakcia vody, farba, celkový dusík a celkový fosfor, boli stanovované nad rámec požiadaviek právnych predpisov. Jedná sa o ukazovatele, ktorých zvýšené hodnoty nepredstavujú priamy zdravotný dopad, ale majú informatívny charakter o vývoji lokality.

V roku 2015 SR vyhodnotila a klasifikovala kvalitu vôd určených na kúpanie aj podľa požiadaviek smernice 2006/7/ES o riadení kvality vody určenej na kúpanie. V kúpacej sezóne 2015 bolo hodnotených a monitorovaných 28 prírodných vodných lokalít, ktoré boli všeobecne záväznými vyhláškami krajských úradov životného prostredia vyhlásené za tzv. vody určené na kúpanie. 16 lokalít vôd určených na kúpanie bolo Európskou komisiou klasifikovaných ako lokality s výbornou kvalitou vody na kúpanie, 10 lokalít malo dobrú kvalitu vody na kúpanie a jedna lokalita mala dostatočnú kvalitu vody na kúpanie. Na Kunovskej priehrade došlo k zhoršeniu kvality z dostatočnej na nedostatočnú kvalitu vody na kúpanie.

Zákaz kúpania bol vzhľadom na nevyhovujúcu kvalitu vody na kúpanie vydaný v RO Šaštín Stráže – Gazarka, a v prevádzkových strediskách na Zemplínskej šírave (Hôrka, Kamenec).

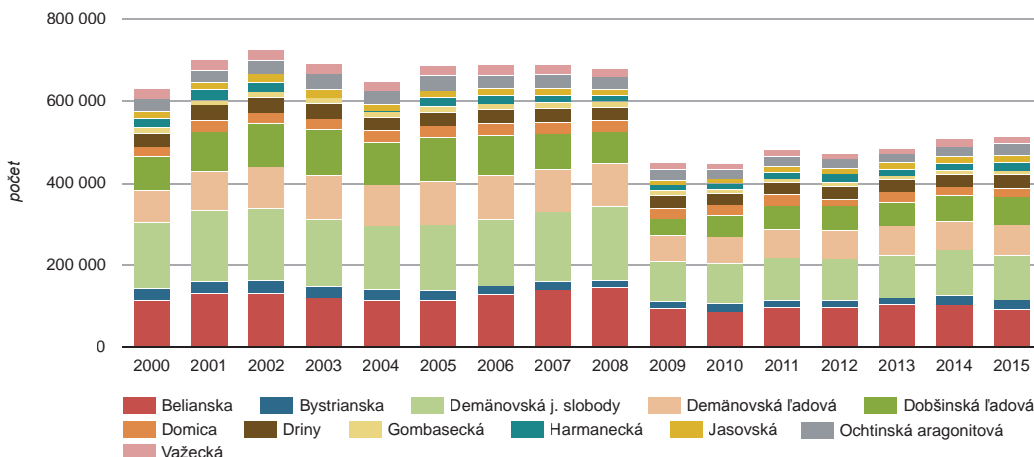
Počas kúpacej sezóny 2015 neboli zaznamenané ochorenia resp. zdravotné komplikácie, ktoré by súviseli s kúpaním sa na prírodnom kúpalisku.

8.3.6. Počet návštevníkov jaskýň

Jaskyne patria medzi najviac atakované človekom. K negatívnym antropogénnym vplyvom na mikroprostredie jaskýň patrí sálanie tepla do prostredia, odparovanie vody potením, zvyšovanie vlhkosti prostredia vydychovaním, rast rias pod vplyvom pôsobenia svetidiel, roznášanie spór na oblečení a obuvi a pod. Týmto javom možno predchádzať príp. ich minimalizovať reguláciou návštevnosti.

Medzi rokmi 2000 – 2008 bola návštevnosť jaskýň stabilizovaná, v roku 2009 došlo medziročne k výraznému prepadu návštevnosti o viac ako tretinu, ale od roku 2010 návštevnosť opäť pozvoľna narastala. Dlhodobo najnavštevovanejšími jaskyňami sú Demänovská jaskyňa slobody a Belianska jaskyňa (v priemere vyše 100 000 návštevníkov ročne).

Vývoj návštevnosti sprístupnených jaskýň

Zdroj: ŠOP SR - SSJ

8.4. Aké sú interakcie cestovného ruchu a životného prostredia?

Veľmi častou motiváciou účastníkov cestovného ruchu je pobyt vo vysokohodnotnom a zachovalom prírodnom prostredí – z toho dôvodu ochrana prírodných hodnôt a životného prostredia predstavuje jeden z najvýznamnejších predpokladov rozvoja cestovného ruchu. V tejto súvislosti však len pomaly postupuje spolupráca medzi odvetvím cestovného ruchu a rezortom životného prostredia v oblasti zonácie národných parkov a identifikácie možných rozdielov medzi záujmami rozvoja cestovného ruchu a ochranou prírody.

Z národohospodárskeho hľadiska je významnou tá skutočnosť, že cestovný ruch je surovínovo a materiálovo málo náročné odvetvie, čo je obzvlášť dôležité pre surovínovo tak dovozne náročnú krajinu akou je Slovensko.

Intenzita turistickej návštevnosti v podmienkach SR nie je rovnomerne plošne rozložená, pričom výrazným problémom, v porovnaní s ostatným územím, sa stávajú negatívne dôsledky zvýšenej koncentrácie turistických návštevníkov v najhodnotnejších prírodných lokalitách a územiach. Ukazuje sa preto potrebné stanoviť limity únosnosti územia pre najfrekventovanejšie a najviac ohrozené oblasti a v súlade s nimi uplatňovať aj návštevnícky manažment týchto lokalít.

Práve z uvedeného dôvodu boli ako základné úrovne geografickej mierky v nasledovnom časti použité práve územia národných parkov a nie celé územie krajiny, kde sa údaje spriemerujú a neindikujú situáciu v územiach s vysokom hodnotným, ale aj citlivým prírodným prostredím.

Pochopiteľne, práve v oblastiach s intenzívnym cestovným ruchom možno najzreteľnejšie pozorovať vplyv cestovného ruchu na životné prostredie. Najintenzívnejšie sa tieto vplyvy prejavujú v oblastiach, kde je cestovný ruch dominantnou aktivitou človeka, napríklad na území národných parkov sú negatívne dopady cestovného ruchu viac viditeľnejšie ako napr. v mestách, kde na životné prostredie i miestnych obyvateľov, okrem cestovného ruchu, vplyvajú i ostatné ľudské aktivity, ako napr. priemysel, doprava, bývanie, služby a pod., ale hlavne je tam menej zraniteľné prostredie. Nesprávne manažovaným rozvojom cestovného

ruchu môže dochádzať k znečisťovaniu životného prostredia produkciou odpadov, vysokou intenzitou turistickej dopravy a s tým spojenou hlučnosťou a produkciou emisií z mobilných zdrojov. Nekoncepčným budovaním zariadení pre poskytovanie služieb cestovného ruchu (ubytovacie a stravovacie zariadenia, horské dopravné zariadenia, lyžiarske trate, turisticky značené chodníky, cyklotrasy apod.) môže dochádzať nielen k poškodzovaniu až ničeniu ekosystémov a znižovaniu biodiverzity, ale i k podstatnému vizuálnemu narušeniu krajinej štruktúry a krajinej scenérie dotknutých území a tým súvisiacemu zníženiu ich príťažlivosti pre návštevníkov.

Vodné zdroje sú využívané na zásobovanie pitnou vodou pre ubytovacie zariadenia, športové a relaxačné komplexy a iné doplnkové služby pre turistických návštevníkov. Na druhej strane tieto turistické komplexy produkujú odpadové vody, ak nie sú napojené na ČOV, znečisťujú vodné toky. Produkcia odpadových vôd spôsobená nadmernou turistickou návštevnosťou môže spôsobovať lokálne a sezónne problémy súvisiace s manažmentom zabezpečujúcim ich zneškodňovanie.

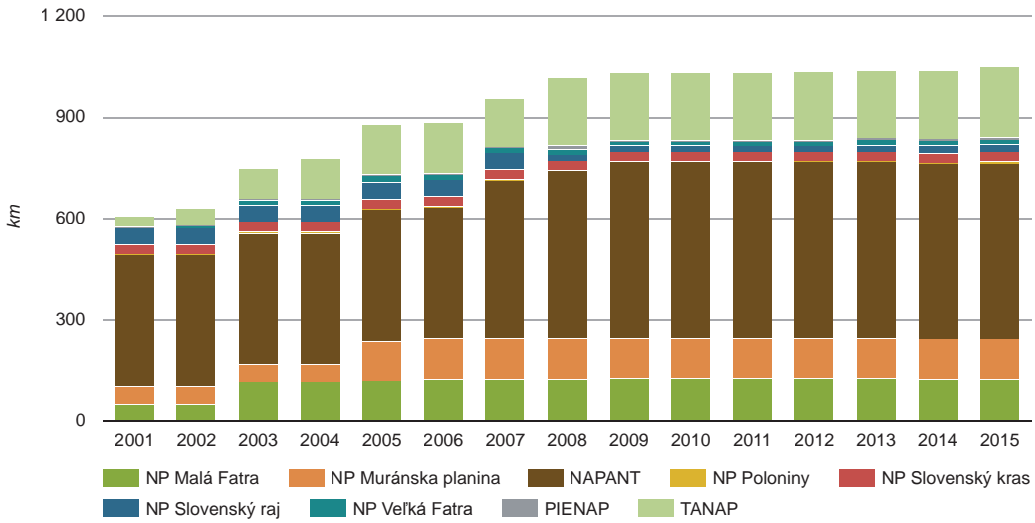
V porovnaní s inými odvetvami ekonomickej činnosti nie je možné uviesť údaje o celkovej spotrebe vody v turizme a celkovom množstve produkovaných, čistených a následne vypúšťaných odpadových vôd zo zariadení cestovného ruchu. Z dôvodu nezabezpečenia vyhovujúceho mechanizmu zberu údajov pre ich naplnenie neboli do zoznamu indikátorov zahrnuté indikátory Spotreba vody v cestovnom ruchu a Produkcia odpadových vôd vplyvom aktivít cestovného ruchu, ktoré by po obsahovej stránke veľmi uspokojivým spôsobom pokrývali problematiku surovinovej náročnosti i tlak aktivít na životné prostredie.

Nároky na spotrebu vody a produkcia odpadových vôd v cestovnom ruchu alebo jednotlivých turistických oblastiach sa vyznačujú spravidla značnými rozdielmi medzi hlavnou turistickou sezónou (letné obdobie v prípade stredísk rekreácie a cestovného ruchu situovaných pri vodných nádržiach alebo zimné obdobie v prípade lyžiarskych stredísk situovaných v horských oblastiach) a mimosezónnym obdobím a kladú značné nároky na manažment vodných zdrojov, zásobovanie pitnou vodou a zneškodňovanie odpadových vôd (absencia verejných kanalizácií a čistiarní odpadových vôd vo vybraných strediskách rekreácie a cestovného ruchu) predovšetkým na lokálnej a regionálnej úrovni. Vzájomné interakcie cestovného ruchu a životného prostredia sú charakterizované na základe indikátorov zo skupiny interakcie sektora so životným prostredím.

8.4.1. Erózia pôdy vplyvom cestovného ruchu

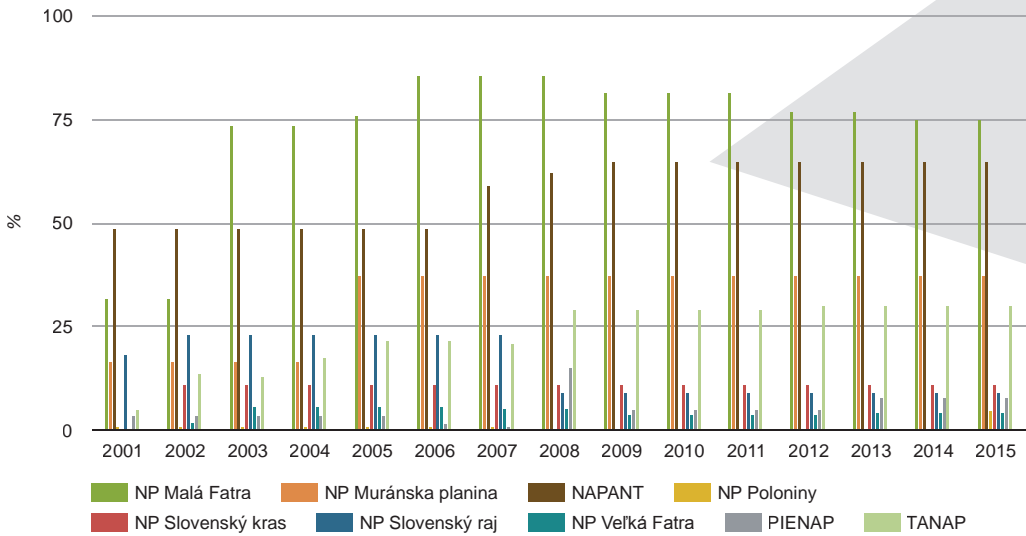
Kritická erózia pôdy na turisticky značených chodníkoch sa prejavuje na území NAPANTu (výrazné zvýšenie erózie v období rokov 2006 – 2009), Národného parku Malá Fatra (výrazné zvýšenie erózie v období rokov 2002 – 2003) a Národného parku Muránska Planina (výrazné zvýšenie erózie v období rokov 2004 – 2005). K výraznému zvýšeniu erózie turisticky značených chodníkov v období rokov 2004 – 2008 došlo i na území TANAPu. Naopak, k výraznému resp. miernemu poklesu erózie turisticky značených chodníkov v roku 2009 došlo na území Pieninského národného parku a na území Národného parku Veľká Fatra. V roku 2010 sa situácia v národných parkoch v porovnaní s rokom 2009, nezmenila. V roku 2011 došlo na územiach TANAPu i NP Slovenský kras k miernemu nárastu dĺžky eróziu postihnutých cykloturistických trás a na území NP Veľká Fatra k veľmi miernemu nárastu dĺžky eróziu postihnutých turisticky značených chodníkov. V ďalších rokoch sa situácia stabilizovala v NAPANTe, NP Muránska planina a NP Slovenský kras. Celkovo k nárastu došlo v územiach v NP Poloniny, NP Slovenský raj, NP Veľká Fatra, PIENAPu a TANAPu. K miernemu poklesu došlo len v území NP Malá Fatra.

Vývoj dĺžky eróziou postihnutých turistických značených chodníkov

Zdroj: ŠOP SR

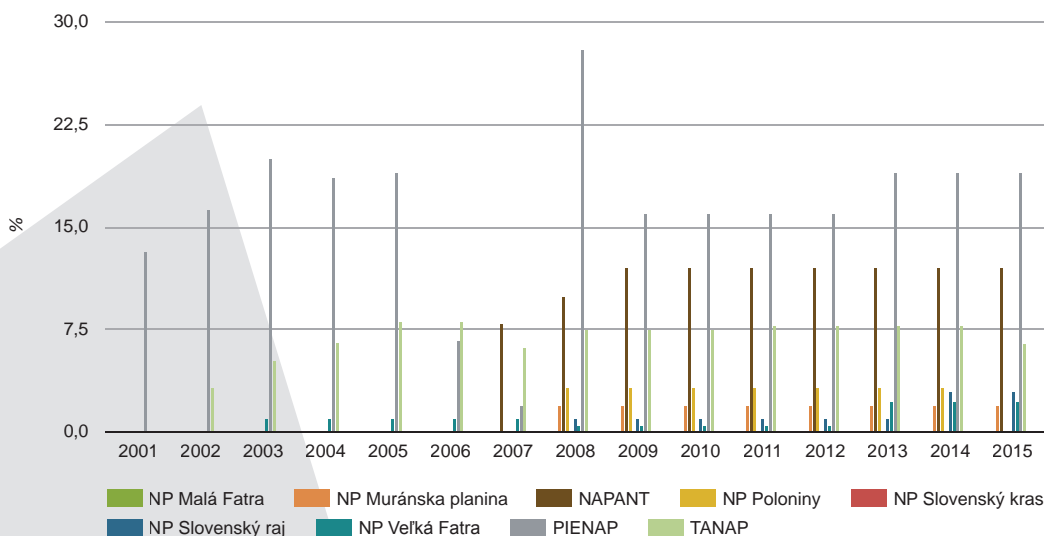
Vývoj podielu dĺžky eróziou postihnutých turistických značených chodníkov z ich celkovej dĺžky

Zdroj: ŠOP SR

Výrazným environmentálnym problémom je neustály nárast dĺžky eróziou postihnutých turisticky značených chodníkov nachádzajúcich sa v pásme nad hornou hranicou lesa i v roklinách, kde v dôsledku extrémnych klimatických podmienok sú výrazne zhoršené lokalizačné podmienky pre regeneráciu pôd i rastlínstva a rovnako sa prejavujú i zvýšené finančné náklady spojené so stavebno-technickými opatreniami na týchto chodníkoch i nápravnými opatreniami v oblasti ochrany prírody. Celková dĺžka eróziou postihnutých turistických značených chodníkov v územiach národných parkov predstavuje 1 051 km a celková dĺžka eróziou postihnutých cyklotrás je 120,4 km. Turistické značené chodníky sú často zároveň cyklotrasami. Najvyšší podiel dĺžky eróziou postihnutých cyklotrás z celkovej dĺžky cyklotrás je v územiach PIENAPu, NAPANTu a TANAPu.

Vývoj podielu dĺžky eróziou postihnutých cyklotrás z celkovej dĺžky cyklotrás

Zdroj: ŠOP SR

8.4.2. Počet ohrozovaných maloplošných chránených území vplyvom cestovného ruchu

Najvyššia miera ohrozenosti maloplošných chránených území (MCHÚ) vplyvom aktivít cestovného ruchu sa prejavuje na území správ TANAPu, NAPANTu, NP Malá Fatra, PIENAPu a NP Slovenský raj i CHKO Dunajské luhy, CHKO Malé Karpaty, CHKO Strážovské vrchy, CHKO Poľana, CHKO Cerová vrchovina a CHKO Vihorlat. Vodáctvo, plavba, kúpanie a rekreačná výstavba ohrozuje najmä územia v správe CHKO Dunajské luhy, CHKO Malé Karpaty, CHKO Horná Orava, CHKO Cerová vrchovina, ale aj PIENAP a NP Veľká Fatra.

Počet ohrozovaných MCHÚ v národných parkoch a CHKO vplyvom aktivít cestovného ruchu v roku 2015

TANAP	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	13 vysokohorských chát/564 lôžok (NPR – Mlynická dolina, Mengusovská dolina, Veľická dolina, Studené doliny, Skalnatá dolina, Dolina Bielej vody, Belianske Tatry, Západné Tatry – Žiarska a Jalovská dolina)

Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	Lanovky v NPR: Mlynická dolina a Furkotská dolina – 2,3 km Skalná dolina – 32 km Studené doliny – 1,8 km Strednica – Belianske Tatry – 0,5 km, Spálená – Roháčska dolina – 2,2 km Tatranská Javorina – 0,2 km
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Horolezectvo (všetky, okrem NPR Javorová dolina, Belianske Tatry, Slavkovská dolina, Štôlska dolina, NPR v Západných Tatrách) Paraglajding (NPR – Skalná dolina, Studené doliny, Slavkovská dolina, Mlynická dolina, Furkotská dolina) Skialpinizmus (NPR – Dolina Bielej vody, Skalná dolina, Studené doliny, Mlynická dolina, Furkotská dolina)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 650 km a cca 60 km cyklotrás v MCHÚ (Juráňova dolina, Osobitá, Roháčske plesá, Sivý vrch, Suchá dolina, Tichá dolina, Kôprová dolina, Važecká dolina, Furkotská dolina, Mlynická dolina, Mengusovská dolina, Štôlska dolina, Batizovská dolina, Veľická dolina, Slavkovská dolina, Studené doliny, Skalná dolina, Dolina Bielej vody, Belianske Tatry, Javorová dolina, Bielovodská dolina, Grapa, Mokryny, Pramenište, Mraznica, Baba, Poš, Choč, Prosiecka dolina, Kvačianska dolina)
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	NPR Furkotská dolina (Štrbské pleso – člnkovanie)
NAPANT	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	3 zariadenia/325 lôžok (NPR Demänovská dolina)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	NPR Demänovská dolina, NPR Ďumbier NPR Jánska dolina
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	60 km TZCH v MCHÚ (NPR – Demänovská dolina, Ďumbier, Jánska dolina, Ohnište, Salatín, Skalka, PR – Kozí chrbát, Štrosoy, Martalúžka) V NP (bez OP) – cca 500 km TZCH a 148 km cyklotrás
NP Malá Fatra	
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	NPR Chleb (1 vlek – 0,88 km, z toho 0,03 km v NPR, 1 sedačková lanovka – 1,88 km) – nelegálny skialpinizmus, vysoká koncentrácia ľudí v okolí – erózia V NP spolu ďalších asi 12 zariadení s dĺžkou cca 11,5 km (z toho na 2,1 km nepremáva)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	NPR Chleb (skialpinizmus, paraglajding) NPR Suchý a NPR Prípor (skialpinizmus) NPR Rozsutec (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding) – uvedené aktivity sú vykonávané v rozpore so zákonom PR Veľká Lučivná a NPR Chleb (vyhliadkové lety vrtuľníkov)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH v NP – 172 km, z toho MCHÚ (NPR – Tiesňavy, Prípor, Starý hrad, Suchý, Kľačianska Magura, Veľká Bránica Rozsutec, Chleb, Šútovská dolina) – v súvislosti s tým bivačovanie na predmetných TZCH, obchádzanie horších miest a vznik paralelných chodníkov, znečistenie odpadom, nelegálna cykloturistika na hrebeni Cyklotrasy v NP ale mimo MCHÚ – 24,4 km (vrátane trás na zjazd)

NP Muránska planina	
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	2 miesta vyhradené pre skalolezectvo (Tesná skala v blízkosti NPR Šiance, Rozštiepená skala v NPR Hrdzavá dolina)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 23 km v MCHÚ (PR Bacúšska jelšina, NPR Hradová, NPR Hrdzavá, NPR Veľká Stožka, NPR Malá Stožka, PR Fabova hoľa, PR Suché doly, NPR Cigánka, PR Čertova dolina, PR Trstie, NPR Šarkanica)
PIENAP (miesto MCHÚ sú zóny)	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	2 zariadenia/188 lôžok (Lesnica – zóna C, Haligovce – zóna D)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 11,5 km (zóna B Haligovské skaly zóna B Prielom Dunajca, Prielom Lesnického potoka)
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	B zóna – Prielom Dunajca a zóny A, B – Prielom Lesnického potoka (splavovanie rieky Dunajec a následne vývoz plŕí i športových lodí)
NP Slovenský raj (miesto MCHÚ sú zóny)	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	42 zariadení A zóna – Prielom Hornádu A zóna Mokr – na hranici A zóna – Kysel' A zóna – ingovské hradisko A zóna – Prielom Hornádu A zóna – Straten A zóna – Zejmarsk roklina PR Murín (OP NP)
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	A zóna – Straten (1 sedakov lanovka Dedinky – nefunkn) A zóna Straten (na hranici, 2 vleky Dedinky – 0,5 km, Biele vody – 0,5 km) A zóna Prielom Hornádu (na hranici, vlek Zelen Hora – 0,5 km) C zóna (obec Vernr – 1,5 km)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	skalolezenie – 4 lokality v zóne A (Prielom Hornádu – Tomášovský výhľad, Prielom Hornádu – hrdlo Hornádu, Prielom Hornádu – Letanovsk mlyn, Straten – Stratenská pla) a 1 lokalita v zn B (Barbolica) lezenie na ľadopdoch v zime – 5 lokalít v zóne A (Such Belá, Prielom Hornádu – Letanovsk mlyn, Prielom Hornádu – Kláštorská roklina, Kysel' – Sokolia dolina, Zejmarsk roklina)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH v dĺžke cca 52 km v A zóne (Such Belá, Piecky, Sokol, Prielom Hornádu, Kysel', Zejmarsk roklina, Straten, ingovské Hradisko, Mokr) TZCH – cca 6 km v PR Murín (OP NP) cyklotrasa – cca 1 km v A zóne (Straten, Stratenská kaňon) cyklotrasa – cca 5 km v PR Murín (OP NP) TZCH v NP a jeho OP – cca 238 km celkov dĺžka cyklotrás v NP a jeho OP – cca 65 km

Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	A zóna – Prielom Hornádu (splavovanie – cca 10 km; ide o kontrolovaný splav prevádzkovaný Správou NP Slovenský raj, nie je tam riziko ohrozenia) A zóna – Stratená (na hranici – člnkovanie – cca 10 km)
NP Poloniny	
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 37,5 km v MCHÚ (NPR Stučica, PR Borsukov vrch, NPR Jarabá skala, PR Šípková, NPR Plaša, PR Udava) NCH – cca 2,3 km v MCHÚ (NPR Havešová, NPR Rožok)
NP Veľká Fatra	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	1 zariadenie/70 lôžok (Smrekovica v NPR Skalná Alpa v OP NP)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Skalolezectvo (NPR Tlstá)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 30 km v MCHÚ (NPR Jánošíkova kolkáreň, NPR Suchý vrch, NPR Čierny kameň, NPR Skalná Alpa, NPR Tlstá) Spolu – cca 390 km TZCH a cyklotrás v NP
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	PR Rojkovská travertínová kopa (plávanie)
NP Slovenský kras	
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	NPR Zádielska tiesňava (20 trás pre horolezectvo), priestor Jasovská planina – Soroška (paraglajding)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 20 km (PR Gerlašské skaly, PR Palanta, NPR Zádielska tiesňava, NPR Domické škrapy)
CHKO Dunajské luhy	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	nelegálne chaty – trampské prístrešky (PR Dunajské ostrovy) Navrhovaná výstavba športovo-rekreačného areálu Danubia park v k. ú. Čunovo a projekt športovo-rekreačného areálu Action land park v k. ú. Čunovo V CHKO sú schválené 2 rekreačné zóny: – Vojkanské jazero/1998 lôžok – plán – Šulianské jazero/4100 lôžok – Gabčíkovo – chatová výstavba podľa schváleného územného plánu Vo všetkých zónach už prebieha výstavba.
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – 40 km v CHKO, NCH – 3 km v CHKO cyklotrasy po hrádzi v CHKO most pre peších a cyklistov cez Dunaj v oblasti Dobrohošť v CHKO
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	Len lokality v MCHÚ: UEV Hrušovská zdrž (rekreačná plavba a kaysurf) PR Dunajské ostrovy (hausbóty) PR Ostrovné lúčky (kúpanie) NPR Klátovské rameno (výnimka na rybolov pre SRZ) UEV Malý Dunaj (hausbóty) PR Opatovské Jazierko (výnimka na rybolov pre SRZ) UEV Hrušovská zdrž (jachtárske prístaviská)

CHKO Malé Karpaty	
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Paragliding (NPR Devínska Kobyla, NPR Roštún, NPR Záruby, NPR Pohanská)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 830 km v CHKO, z toho v MCHÚ (NPR Devínska Kobyla, PR Strmina, PR Pod Pajštúnom, PR Zlatá studnička, PR Vysoká, NPR Roštún, NPR Pohanská, PR Klokoč, PR Čierna skala, NPR Záruby, PR Bolehlav, NPR Kršlenica, PR Kamenec, NPR Hlboča, PR Čertov žľab, PR Katarínka, PR Slop, PR Ľahký kameň, PR Plešivec, NPR Čachtický hradný vrch) Cyklotrasy – cca 530 km v CHKO, z toho v MCHÚ (PR Slop, PR Pod Pajštúnom)
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	CHA Sĺňava (vodné športy)
CHKO Biele Karpaty	
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	OP PR Veľká Javorina (1 vlek – 0,6 km)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Horolezectvo (PP Beckovské hradné bralo)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH a NCH – cca 4,3 km v MCHÚ (PR Červenokamenské bradlo, PR Vršatské hradné bralo, PR Krasín, PR Turecký vrch, PP Drietomica, PP Pavúkov jarok, PP Štefanová, PR Šmatlavé uhliisko, PR Prieľačina, PR Beckovské Skalice, PR Sychrov, PR Žihľavník, PR Omšenská Baba, PP Haluzická tiesňava), Cyklotrasy – cca 1,6 km v MCHÚ (PR Bindárka, NPR Tematínska lesostep, PR Prieľačina)
CHKO Ponitrie	
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Horolezectvo a paraglajding (PR Žibrica, NPR Zoborská lesostep, NPR Veľká skala, PP Ostrovica, PP Končitá, PR Makovište)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 10,2 km v MCHÚ (NPR Zoborská lesostep, PR Žibrica, CHA Jelenská gaštanica, PR Buchlov, NPR Vtáčnik) Cyklotrasy – 3,4 km v MCHÚ (okraj NPR Zoborská lesostep, PR Žibrica, NPR Vtáčnik) Spolu v CHKO – 156 km TZCH a 190 km cyklotrás
CHKO Štiavnické vrchy	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	1 zariadenie/zatiaľ bez lôžok (NPR Sitno)
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	CHKO (Banská Hodruša – sedačková lanovka – 2,1 km)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Horolezectvo (NPR Sitno)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH s dĺžkou cca 218,5 km v MCHÚ (NPR Sitno, PR Krivín, PR Kamenné more, PR Bralce, PR Szaboova skala, PR Holík, PP Žakýlske pleso, PP Krupinské bralce)

CHKO Strážovské vrchy	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	2 zariadenia/35 lôžok (NPR Súľovské skaly), 5 zariadení/62 lôžok (OP NPR Súľovské skaly, iba 1 zariadenie s kapacitou 52 lôžok v prevádzke, druhé je reštaurácia bez ubytovania) 36 súkromných chát (OP NPR Súľovské skaly – lokalita Čierny potok)
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	OP NPR Súľovské skaly (vlek – cca 0,2 km)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	NPR Manínska Tiesňava (prevádzka Horošokly), Horolezectvo (NPR Súľovské skaly, NPR Manínska Tiesňava, PR Kostecká tiesňava, PP Bosmany, PP Prečínska skalka)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH v CHKO – cca 910 km, z toho v MCHÚ (NPR – Strážov, Súľovské skaly, Manínska tiesňava, Vápeč, PR Kostecká tiesňava), Cyklotrasy – cca 2 km v MCHÚ po štátnej ceste (NPR – Súľovské skaly, Manínska tiesňava, PR Kostecká tiesňava)
CHKO Kysuce	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	1 zariadenie/40 lôžok (OP NPR Veľká Rača – v tesnej blízkosti)
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	NPR Veľká Rača (2 lanovky – 2,3 km, z toho 0,32 km v NPR) OP NPR Veľká Rača (1 lanovka a 1 bobová dráha na hranici)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 13 km v MCHÚ (NPR – Veľká Rača, Veľký Javorník, Malý Javorník, Veľký Polom, PP Vychylovské skálie, PR Klokočovské skálie, PP Korňanský ropný prameň) Cyklotrasa – cca 1 km (PR Klubinský potok)
CHKO Horná Orava (miesto MCHÚ sú zóny)	
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 15 km v A zóne (Babia hora, Pilsko)
Lokalizácia území ohrozených vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	CHA Rieka Orava mimo CHKO (ťažba štrkov, výstavba, vodácke športy), B zóna Vtáčí ostrov (rekreácia a vodné športy), B zóna Oravská vodná nádrž (nelegálne stavby, rybárske budy, vodné športy, hausbóty, znečisťovanie odpadkami), B zóna Jelešňa (nelegálne stavby, rybárske budy), C zóna Alúvium Mútnanky (ťažba štrkov)
CHKO Poľana	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	1 hotel/112 lôžok a 10 chatiek/cca 80 lôžok (NPR Zadná Poľana – v blízkosti – mimo prevádzky) 1 zariadenie/45 lôžok (pri NPR Ľubietovský Vepor – vo vzdialenosti cca 0,5 km)
Lokalizácia horských dopravných zariadení (lanovky, vleky) (km)	NPR Zadná Poľana (1 vlek – 0,35 km – mimo prevádzky)
Lokality pre tzv. aktívne športy (horolezectvo, skialpinizmus, paraglajding)	Skalolezectvo (PP Melichova skala, PP Kalamárka)

Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 10,1 km v MCHÚ (NPR Zadná Poľana, NPR Ľubietovský Vepor, PR Havranie skaly, NPP Vodopád Bystrého potoka) Cyklotrasa – cca 3,6 km v MCHÚ (CHA Meandre Kamenistého potoka)
CHKO Cerová vrchovina	
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – 10,6 km v MCHÚ (PR Steblová skala, NPR Ragáč, PR Hajnáčsky hradný vrch, NPR Pohanský hrad, NPR Šomoška, PP Belinské skaly, PP Zaboda, CHA Fenek) Južná turistická magistrála – 24,5 km, čiastočne cez CHKO a popri MCHÚ (PP Čakanovský profil, PP Lipovianske pieskovce)
Lokalizácia území ohrozovaných vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	Ien MCHÚ mimo CHKO – CHA Hikóriový porast, PR Vodná nádrž Gemerský Jablonec, PR Príbrežie Ružinej, PR Kurinecká dubina (všade vodné športy a rybolov)
CHKO Latorica	
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	NCH – 15 km v CHKO a popri ÚEV (Bešiansky polder, Čičarovský les, Latorica)
Lokalizácia území ohrozovaných vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	Ien v CHVÚ Medzibodrožie (rieka Veľká Krčava – nelegálna výstavba pri vode)
CHKO Vihorlat	
Lokalizácia ubytovacích zariadení (počet zariadení / počet lôžok)	3 zariadenia/65 lôžok (NPR Morské oko)
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH – cca 73,2 km v MCHÚ (NPR Morské oko, PP Sninský kameň, PP Malé Morské oko, PR Jedlinka, PR Lysák, PR Baba pod Vihorlatom, NPR Motrogon, PR Viniansky hradný vrch, PR Vinianska stráň) Cyklotrasy – cca 9,5 km v MCHÚ (CHA Zemplínska Širava, NPR Morské oko)
Lokalizácia území ohrozovaných vodnými športmi (vodáctvo, plavba, kúpanie) a výstavbou pri vode (hausbóty, rybárske budy a pod.)	CHA Zemplínska Širava (vodné športy, rybolov)
CHKO Východné Karpaty	
Lokalizácia značkových cyklotrás a turistických značkových chodníkov (TZCH) (km)	TZCH v CHKO – cca 180 km, z toho v MCHÚ (PR Haburské rašelinisko)

Zdroj: ŠOP SR

Zvlášť významný vplyv na životné prostredie môžu mať sezónne turistické aktivity, ktoré sa koncentrujú do (tesnej blízkosti) hodnotných území z prírodno-ochranného hľadiska.

Intenzita turistickej návštevnosti nie je rovnomerne plošne rozložená, pričom medzi najatraktívnejšie patria predovšetkým územia s najčlenitejším reliéfom a diverzitou rastlinných spoločenstiev, ktorými sú v podmienkach SR predovšetkým územia národných parkov.

V tejto súvislosti možno konštatovať, že lokalizácia uvedených objektov, zariadení či činností

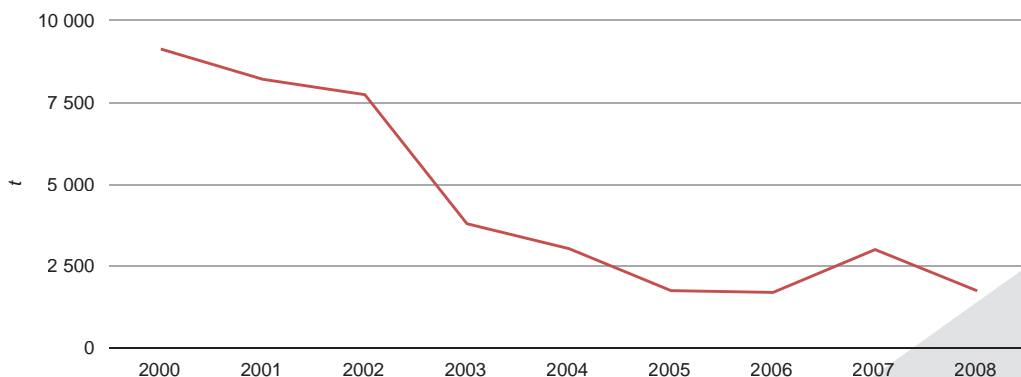
v maloplošných chránených územiach nemusí nevyhnutne znamenať ich degradáciu z hľadiska predmetu ochrany, na druhej strane však vždy kladie zvýšené nároky na environmentálny manažment územia a často i s tým súvisiace zvýšené požiadavky na zabezpečenie finančných zdrojov určených pre ich ochranu či revitalizáciu.

8.4.3. Produkcia odpadov z cestovného ruchu

Cestovný ruch v porovnaní s inými odvetviami ekonomickej činnosti neprodukuje vysoké množstvá odpadov, často výrazné sezónne rozdiely v návštevnosti si však vyžadujú značné nároky na úroveň infraštruktúry a manažment.

Veľmi pozitívne, s výnimkou roku 2007, možno hodnotiť klesajúci trend produkcie odpadov v sektore Hotely a reštaurácie, takto vymedzené spravodajské jednotky však nepokrývajú všetky ekonomické subjekty podnikajúce v oblasti cestovného ruchu.

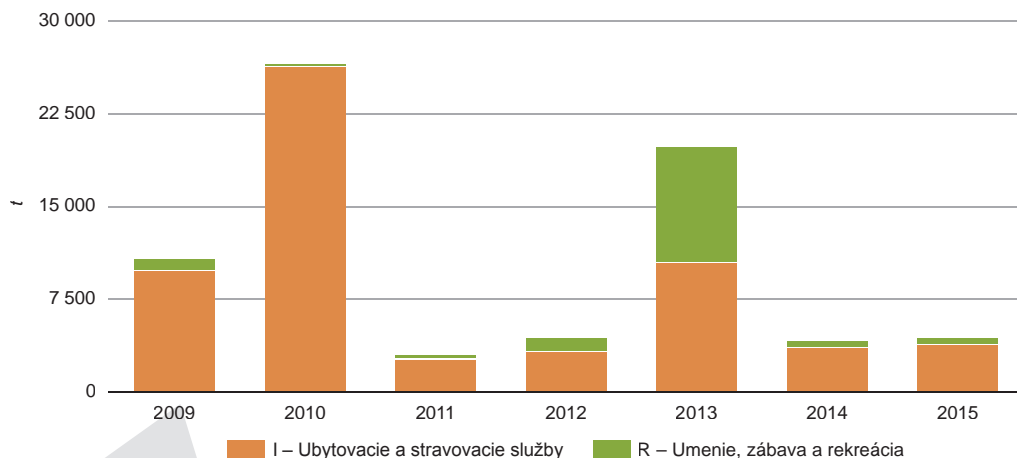
Vývoj produkcie odpadov z cestovného ruchu v rokoch 2000 až 2008 (Hotely a reštaurácie)

Zdroj: ŠÚ SR

Od roku 2008 je pre vznik odpadov zavedená klasifikácia ekonomických činností v NACE členení a jednou zo sekcií je i sekcia I – Ubytovacie a stravovacie služby. Podstatou tejto zmeny je prechod Štatistického úradu SR na revidovanú klasifikáciu ekonomických činností SK NACE Rev. 2. Pri vzájomnom porovnaní oboch klasifikácií je potrebné upozorniť na skutočnosť, že Položka I Ubytovacie a stravovacie služby v klasifikácii SK NACE Rev. 2 je metodicky i obsahovo širšia ako položka H. Hotely a reštaurácie (55. Hotely a reštaurácie) v členení podľa OKEČ. Z dôvodu odlišného vymedzenia týchto položiek v uvedených štatistických klasifikáciách nie je možná vzájomná porovnateľnosť takto získaných údajov.

Vývoj v produkcii odpadov z cestovného ruchu od roku 2009

Zdroj: ŠÚ SR

Pozitívne možno hodnotiť, po výraznom náraste v roku 2010, ešte výraznejší pokles vzniku odpadov v sekcii I – Ubytovacie a stravovacie služby v roku 2011. V roku 2012 došlo k miernemu a v roku 2013 významnému nárastu množstva produkovaných odpadov. Výraznejší pokles nastal v roku 2014 a stav sa stabilizoval na tejto úrovni v roku 2015. Od roku 2009 (zmena metodiky) do roku 2015 došlo k zníženiu produkcie odpadov (v sekcii I – Ubytovacie a stravovacie služby a v sekcii R – Umenie, zábava a rekreácia) o 59,2 % (na 4 414,6 t).

8.5. Aká je odozva spoločnosti na zmierňovanie, resp. kompenzáciu negatívnych dôsledkov cestovného ruchu na životné prostredie?

Na dosiahnutie hlavných cieľov politiky cestovného ruchu, ako na úrovni EÚ, tak aj na úrovni SR, sú prijímané rôzne podporné mechanizmy.

Odozva spoločnosti na zmierňovanie, resp. kompenzáciu negatívnych dôsledkov cestovného ruchu na životné prostredie je popísaná na základe indikátorov zo skupiny politické, ekonomické a sociálne aspekty.

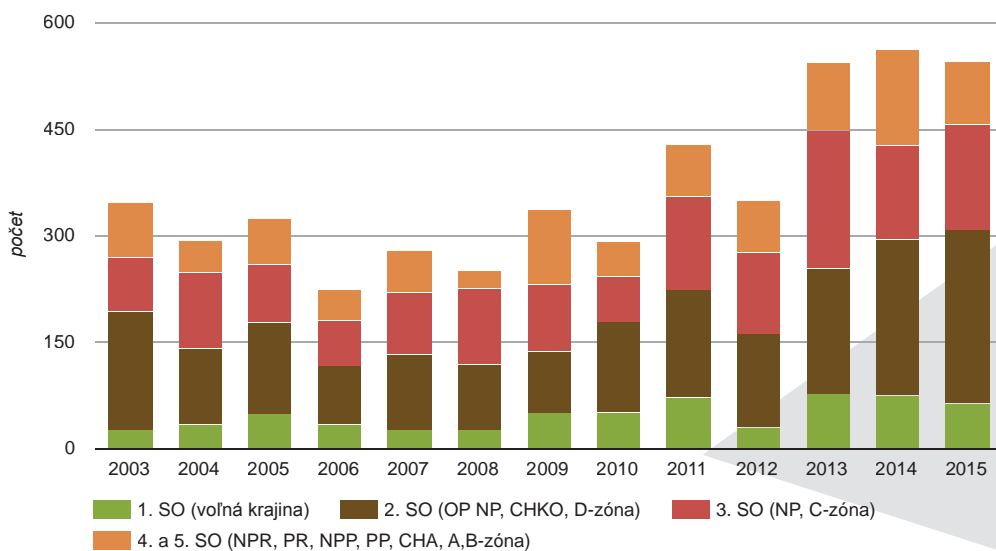
8.5.1. Počet posudzovaných zásahov do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami cestovného ruchu

Vzhľadom na skutočnosť, že v súčasnom období platný zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 Z. z. bol schválený 25. júla 2002 a nadobudol účinnosť od 1. januára 2003, nie sú k dispozícii údaje o počte posudzovaných zásahov do prírody a krajiny vplyvom turistických aktivít z obdobia pred rokom 2003. Časový rad za obdobie rokov 2003 – 2014 v dĺžke 14 rokov však poskytuje relatívne dostatočné referenčné obdobie na skúmanie závislostí výkonových ukazovateľov turizmu a počtu posudzovaných zásahov do prírody a krajiny. Pri vyvodzovaní záverov o korelácii spomínaných javov si však treba uvedomiť, že na oba pôsobí aj celý rad iných faktorov, ktorý významne ovplyvňuje ich vývoj a pôsobenie týchto iných faktorov

nemožno očistiť. Závěry o tesnosti korelácie medzi sledovanými ukazovateľmi v nižšie uvedených grafoch možno v určitej približnosti interpretovať spôsobom čo sa získalo vo výkonoch turizmu za cenu, ktorá sa na strane životného prostredia zaplatila vo forme zásahov do prírody a krajiny. Skúmanie tohto vzťahu možno prehľbovať jednak diferencovaním posudzovaných zásahov, pretože zásahy v územiach s vyšším stupňom ochrany (osobitne 4. a 5. stupňa ochrany) predstavujú vyššiu cenu ako napríklad zásahy v prvom stupni ochrany (voľná krajina bez osobitného režimu ochrany). Na druhej strane aj prínosy turizmu, ktorých časť sa realizuje aj vďaka zásahom do prírody a krajiny možno vyjadrovať rôznymi ukazovateľmi a hodnotiť tak rôzne hľadiská prínosov – výkonov turizmu a súčasne aj v rôznej miere komplexnosti či parciálnosti. Samozrejme najväčším problémom pri kvantitatívnych hodnoteniach a analýzach je vždy dostupnosť relevantných štatistických informácií.

Hoci všetky kategórie chránených území súhrnne plošne zaberajú iba cca 23,3 % rozlohy SR, celkovo na ne pripadá 60 – 80 % posudzovaných zásahov do prírody a krajiny vyžadujúcich súhlas príslušného orgánu ochrany prírody (predovšetkým územia TANAPu, NAPANTu, NP Slovenský raj a NP Malá Fatra).

Vývoj počtu stanovnísk ŠOP SR k zásahom do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami CR

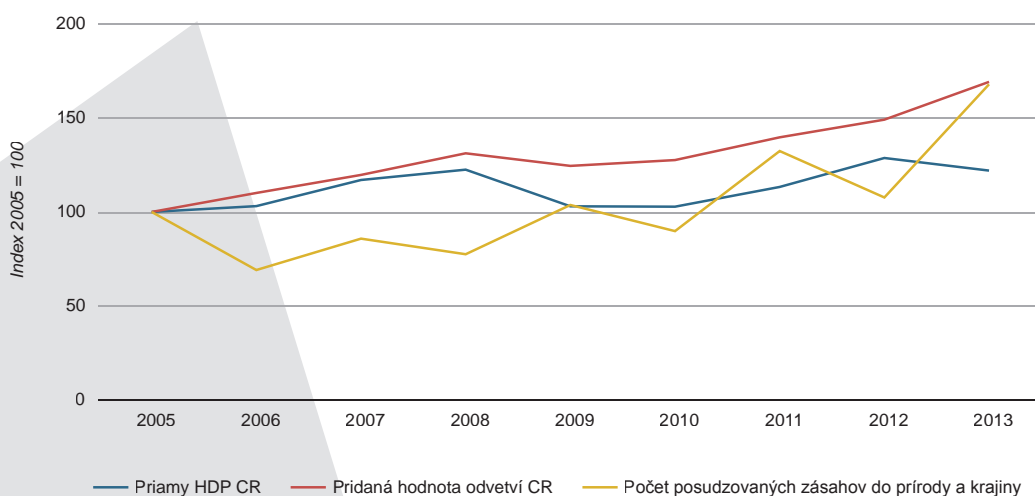
Zdroj: ŠOP SR

Z hľadiska kategórií chránených území pripadalo najviac stanovnísk ŠOP SR k zásahom do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami cestovného ruchu v počiatočnom období na ochranné pásma národných parkov, chránené krajinné oblasti a národné parky, najmä na voľnú krajinu. Neskôr, v roku 2011 došlo k významnému nárastu stanovnísk vo všetkých kategóriách chránených území, pričom najvýraznejší bol tento nárast v najcennejších územiach s 3. až 5. stupňom ochrany prírody. Veľký nárast počtu stanovnísk bol zaznamenaný v rokoch 2013 a 2014. V roku 2015 došlo medziročne k zvýšeniu počtu stanovnísk ŠOP SR k zásahom z dôvodu budovania turistických chodníkov, náučných chodníkov, bežeckých, lyžiarskych, cyklo a mototrás, organizovania verejných podujatí a osvetlenia. Naopak, k poklesu došlo v prípade stanovnísk k preletom, budovaniu golfových ihrísk, ubytovacích a športových zariadení.

Environmentálna efektívnosť cestovného ruchu vzhľadom na počet zásahov do prírody a krajiny

Pri jej hodnotení sa porovnávajú počty posudzovaných zásahov do prírody a krajiny s ekonomickými ukazovateľmi, ktoré syntetickším spôsobom vyjadrujú ekonomickú stránku prínosov turizmu, a to HDP vytváraný priamo turizmom a pridaná hodnota odvetví turizmu (čiže aj z výkonov realizovaných v rámci turizmu v iných odvetviach). V tomto prípade obdobie až do roku 2010 možno hodnotiť ako priaznivé z pohľadu tohto spôsobu merania environmentálnej efektívnosti. V roku 2011 rast počtu zásahov predstihol tempo rastu priameho HDP cestovného ruchu a v roku 2013 takmer vyrovnal rast pridanej hodnoty odvetví cestovného ruchu.

Environmentálna efektívnosť turizmu vo vzťahu k počtu posudzovaných zásahov do prírody a krajiny

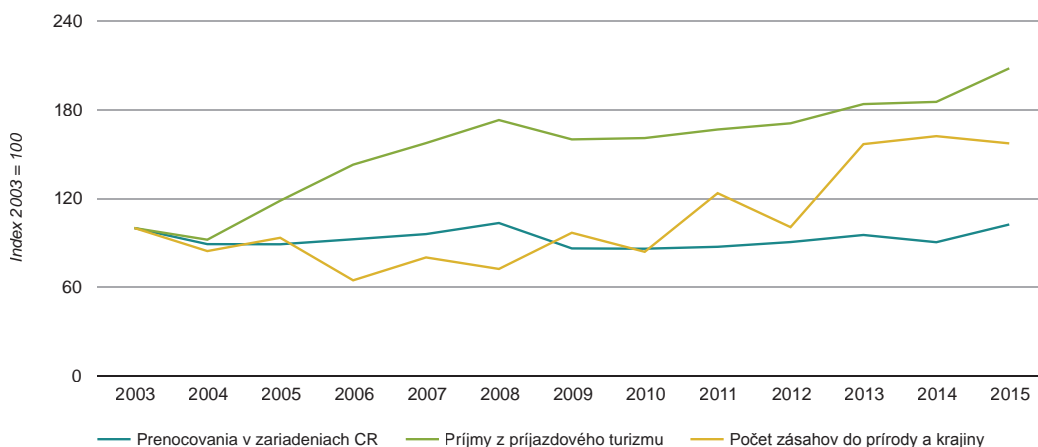

Zdroj: ŠÚ SR, ŠOP SR

V nasledovnom grafe sa porovnáva vývoj počtu posudzovaných zásahov do prírody a krajiny s vývojom príjmov z príjazdového turizmu a vývojom počtu prenocovaní v ubytovacích zariadeniach turizmu. Počet prenocovaní je ukazovateľ vyjadrený vo fyzických jednotkách a zahŕňa prenocovania domácich ako aj zahraničných turistov, čím pokrýva obidve súčasti turizmu realizovaného na našom území. Aj keď tieto prenocovania nepredstavujú všetky prenocovania turistov na Slovensku, ide o ekonomicky najzaujímavejšiu časť prenocovaní. Príjmy z príjazdového turizmu sú zase hodnotovým ukazovateľom vyjadrujúcim ekonomický prínos zahraničného príjazdového turizmu, ktorý sa spolu s tvorbou pracovných miest zvykne prezentovať ako zásadný význam turizmu pre národnú ekonomiku.

Vývoj prezentovaný v grafe nižšie sa po roku 2012 nevyvíjal priaznivo, mierne pozitívnu zmenu možno konštatovať v roku 2015.

Environmentálna efektívnosť turizmu vo vzťahu k posudzovaným zásahom do prírody a krajiny

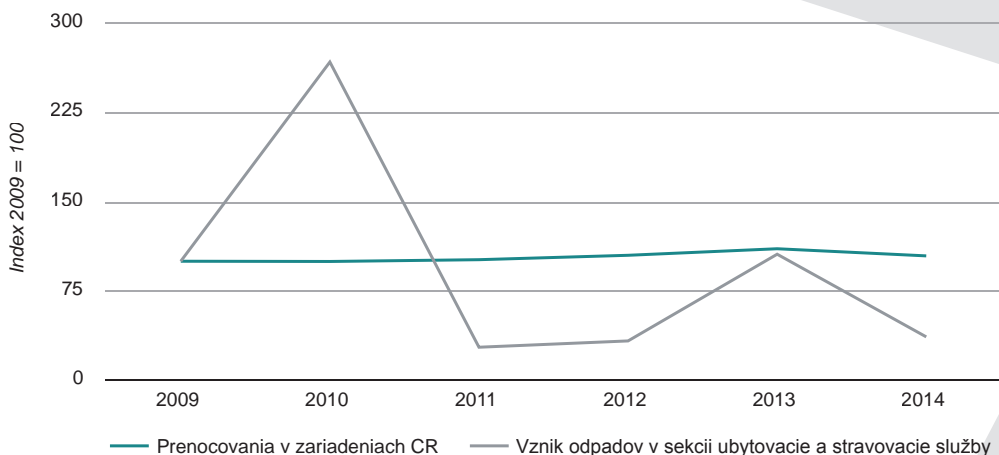

Zdroj: ŠÚ SR, ŠOP SR

Environmentálna efektívnosť cestovného ruchu vzhľadom na vznik odpadov

Z dôvodov neporovnateľnosti údajov pred rokom 2008 a po ňom, v nasledovnom grafickom prehľade sú použité len údaje od roku 2009. Environmentálna efektívnosť turizmu, respektíve ubytovacích a stravovacích služieb je v tomto prípade posudzovaná porovnávaním produkcie odpadov ubytovacími a stravovacími službami a výkonovým ukazovateľom týchto služieb vo fyzických jednotkách – počtu prenocovaní v ubytovacích službách. S výnimkou extrémneho výkyvu v množstve vyprodukovaného odpadu v roku 2010, je vývoj vzťahu medzi počtom prenocovaní a tvorbou odpadov priaznivý, pretože pri vyrovnanom, stagnujúcom vývoji počtu prenocovaní dochádza k poklesu tvorby odpadov v týchto službách. Prevádzkovatelia podnikov služieb CR si začínajú uvedomovať, že ekologicky šetrné prevádzky majú nielen nižšie prevádzkové náklady, ale tiež konkurenčnú výhodu v podobe pozitívnej reputácie podniku u čoraz environmentálne uvedomelejších turistov. V tomto segmente a z hľadiska uvedených ukazovateľov možno konštatovať priaznivý vývoj environmentálnej efektívnosti v celom období po roku 2010 s výnimkou roku 2013.

Environmentálna efektívnosť turizmu vo vzťahu k vzniku odpadov v ubytovacích a stravovacích službách

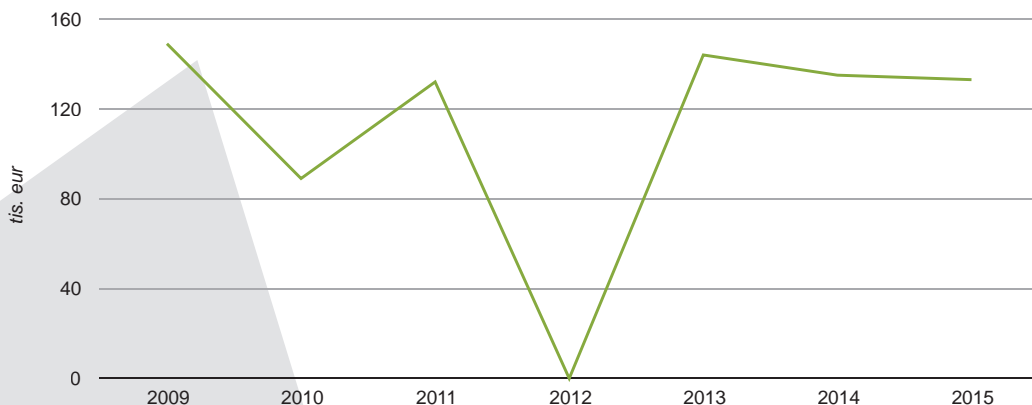
Zdroj: ŠÚ SR, SAŽP

8.5.2. Náklady na ochranu životného prostredia v cestovnom ruchu

Indikátor popisuje výšku a podiel finančných prostriedkov, ktoré sú vynaložené v cestovnom ruchu na ochranu životného prostredia.

Náklady na ochranu životného prostredia tvoria náklady na ochranu životného prostredia z podnikov s 20 a viac zamestnancami. Celková suma nákladov na ochranu životného prostredia tvorí súčet investičných a bežných nákladov podnikov. Medzi rokmi 2009 a 2015 došlo k zníženiu nákladov podnikov na ochranu ŽP v cestovnom ruchu o 12 % (16 tis. eur).

Vývoj nákladov podnikov na ochranu ŽP v cestovnom ruchu

Zdroj: ŠÚ SR

Podiel nákladov na ochranu ŽP v cestovnom ruchu je v rámci celkových nákladov na ochranu ŽP v SR nepatrný (len 0,02 %).

8.5.3. Environmentálna certifikácia v cestovnom ruchu

V cestovnom ruchu sa v porovnaní s ostatnými odvetviami len veľmi ťažko uplatňujú systémy riadenia kvality ako aj iné formy certifikácie (napr. eko-labeling). Implementácia systémov je pre malé subjekty vecne i finančne náročná. Do konca roku 2014 boli organizáciami s certifikovaným Environmentálnym manažérskym systémom (EMS) podľa Normy ISO14001 Kúpele Dudince, a. s., a Termálne kúpalisko Podhájska. V národnom registri EMAS sa doteraz nenachádza žiadna organizácia v sektore cestovného ruchu. Celkovo boli od roku 2004 v SR posúdené a ocenené Environmentálnou značkou EÚ 3 zariadenia ubytovacích služieb podľa pôvodného rozhodnutia Európskej komisie č. 2003/287/ES (platného do 31. 10. 2009) a revidovaného, v súčasnosti platného, rozhodnutia Európskej komisie č. 2009/578/ES, ktoré ustanovuje environmentálne kritériá na udeľovanie environmentálnej značky Spoločenstva turistickej ubytovacej služby. Vývoj uvádza nasledujúca tabuľka:

DRŽITEĽ ZNAČKY/ NÁZOV SLUŽBY	ČÍSLO ROZHODNUTIA EK	PLATNOSŤ
MaMaison Bratislava, s. r. o., Bratislava Ubytovacia služba: MaMaison Residence Šulekova **** apartmánový hotel	2003/287/ES	V/2008 – X/2009
DAIRA, s. r. o., Košice Ubytovacia služba: Eco Friendly Hotel Dália – priestory triedy ***	2009/578/ES	XII/2011 – XII/2016
Ing. Michal Lekýr-Divek Bojnice Ubytovacia služba: Hotel Bojnický vínný dom ****	2009/578/ES 2015/345/EÚ	III/2015 – XI/2017

8.5.4. Posudzovanie vplyvov navrhovaných činností na životné prostredie v cestovnom ruchu

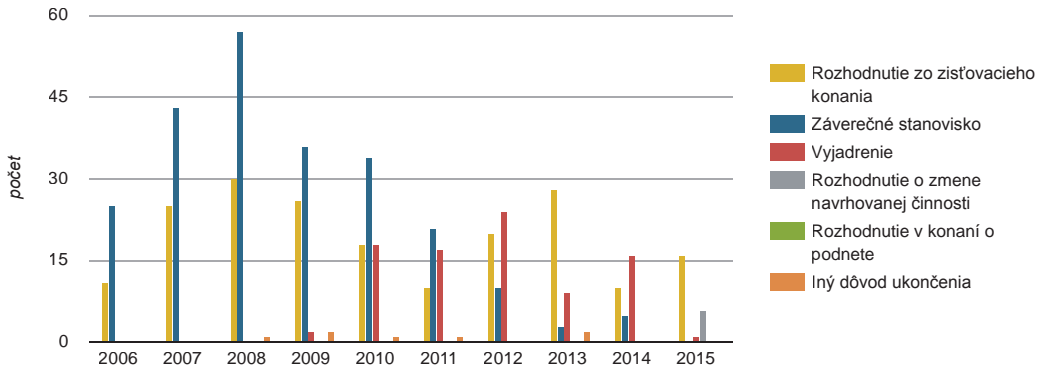
V súčasnosti je na Slovensku proces posudzovania vplyvov navrhovaných činností pred rozhodnutím o ich umiestnení alebo pred ich povolením legislatívne upravený zákonom č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Sektor cestovného ruchu je v zmysle prílohy č. 8 zákona zahrnutý do tabuľky č. 14. Účelové zariadenia pre šport, rekreáciu a cestovný ruch. Jednotlivé činnosti, objekty a zariadenia podliehajúce procesu EIA, boli od roku 2006 do roku 2015 menené a dopĺňané, t. j. menil sa počet položiek uvedených v tabuľke č. 14. Štatistické spracovanie činností, ktoré boli predmetom EIA zahŕňajú všetky tieto zmeny.

Zastúpenie jednotlivých položiek činností hodnotených v sektore cestovného ruchu za obdobie rokov 2006 – 2015 bolo nasledovné:

- ◀ 3 činnosti zaradené do položky prístavy na vodné športy (vrátane mól, skladových priestorov, opravárenských dielní a pod.),
- ◀ 3 činnosti hodnotené v rámci položky športové a rekreačné prístavy,
- ◀ 4 činnosti zamerané na budovanie rekreačných prístavov pre jachty a malé člny,
- ◀ 15 trvalých pretekárskych tratí a skúšobných tratí pre motorové vozidlá,
- ◀ 20 tématických parkov,
- ◀ 39 činností zaradených medzi športové a rekreačné areály vrátane trvalých kempingov a karavánových miest neuvedené v iných položkách,
- ◀ 81 činností zaradených k položke zjazdové trate, bežecké trate, lyžiarske vleky, skokanské mostíky, lanovky a ostatné zariadenia,
- ◀ 83 činností zaradených do položky športových areálov a súvisiacich zariadení (nekryté športové ihriská a kryté budovy pre šport) – nekryté areály a súvisiace zariadenia – kryté budovy pre šport,
- ◀ 86 činností charakteru iných športových a rekreačných areálov,
- ◀ 227 činností zaradených pod rekreačné areály a súvisiace zariadenia (ubytovacie zariadenia okrem ubytovania v súkromí, stravovacie zariadenia).

Prehľad počtu činností s ukončeným procesom EIA podľa jednotlivých typov konaní v sektore cestovný ruch

Zdroj: SAŽP

8.6. Zoznam vybranej použitej literatúry

1. Communication of the Commission to the Council and the Parliament on a European Community Biodiversity Strategy (COM/98/42 final)
2. European commission, Eurostat. Tourism – Europe, central European countries, Mediterranean countries, Key figures 2001 – 2002 [online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the EC, 2003. ISBN 92-8946340-6. Dostupné z: <http://ec.europa.eu>
3. KRISTENSEN P. a. o. EEA core set of indicators, Revised version April [online]. European Environment Agency: Copenhagen, 2003. Dostupné z: <https://www.unece.org>
4. European Environment Agency. Europe's environment: the fourth assessment, Chapter 7.4. Tourism [online]. EEA: Copenhagen, 2007. ISBN 978-92-9167-932-4. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu>
5. European Commission. EUROSTAT. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat>
6. GAJDOŠ, Ľ. Cestovný ruch a jeho vplyv na životné prostredie v Slovenskej republike k roku 2011. Indikátorová sektorová správa. In: Enviroportal.sk [online]. Banská Bystrica: Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica, 2013. Dostupné z: <https://www.enviroportal.sk>
7. Slovenská agentúra životného prostredia. Informačný systém indikátorov (ISI). Kvalita vôd prírodných kúpalísk. Ubytovacie zariadenia. Počet návštevníkov jaskýň. Turistická infraštruktúra. Výdavky v cestovnom ruchu. Motívy a typy návštevníkov. Erózia pôdy vplyvom cestovného ruchu. Počet ohrozených MCHÚ vplyvom cestovného ruchu. Produkcia odpadov z cestovného ruchu. Počet posudzovaných zásahov do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami cestovného ruchu. Environmentálna certifikácia v cestovnom ruchu [online]. Banská Bystrica: SAŽP, 2016. Dostupné z: <http://www.enviroportal.sk>
8. Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR. Operačný program Doprava, 2007 [online]. Bratislava: MDPaT SR, 2007 – 2015. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk>
9. Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 – Zmeny a doplnky, 2011 [online]. Bratislava: MDVR SR, 2011. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk>

10. Ministerstvo životného prostredia SR. Konceptcia územného rozvoja Slovenskej republiky [online]. Bratislava: MŽP SR, 2001. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk>
11. Ministerstvo životného prostredia SR. Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku [online]. Bratislava: MŽP SR, 1997. Dostupné z: <http://www.minzp.sk>
12. Ministerstvo životného prostredia SR. Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike [online]. Bratislava: MŽP SR, 2000. Dostupné z: <http://www.minzp.sk>
13. Ministerstvo životného prostredia SR. Operačný program Životné prostredie, 2007 [online]. Bratislava: MŽP SR, 2007. Dostupné z: <http://www.opzp.sk/>
14. Ministerstvo životného prostredia SR, Slovenská agentúra životného prostredia, 2005. Správa o stave životného prostredia v Slovenskej republike v roku 2004 [online]. Bratislava: MŽP SR, SAŽP. 244 s. ISBN 80-88833-40-X. Dostupné z: <http://www.enviroportal.sk>
15. Ministerstvo hospodárstvo SR. Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast 2007 – 2013 [online]. Bratislava: MH SR, 2007. Dostupné z: <http://www.economy.gov.sk>
16. Ministerstvo hospodárstvo SR. Regionalizácia cestovného ruchu [online]. Bratislava: MH SR, 2005. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=102432>
17. Ministerstvo hospodárstva SR. Nová stratégia rozvoja cestovného ruchu Slovenskej republiky do roku 2013 [online]. Bratislava: MH SR, 2007. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk>
18. Ministerstvo hospodárstva SR. Štátna politika cestovného ruchu Slovenskej republiky 2007 [online]. Bratislava: MH SR. Dostupné z: <http://old.culture.gov.sk>
19. Vyhláška Ministerstva hospodárstva SR č. č. 277/2008 z 26. 6. 2008, ktorou sa ustanovujú klasifikačné znaky na ubytovacie zariadenia pri ich zaraďovaní do kategórií a tried
20. Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Program rozvoja vidieka 2007 – 2013 [online]. Dostupné z: <http://www.mpsr.sk/index.php?navID=47&SID=43&navID2=280>
21. Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. Regionálny operačný program [online]. Dostupné z: <http://www.ropka.sk/>
22. Organisation for Economic Co-operation and Development. Environmental Indicators. Towards Sustainable Development [online]. Paris: OECD, 2001. Dostupné z: <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703867.pdf>
23. Organizácia Spojených národov/Svetová organizácia cestovného ruchu. Davoská deklarácia Klimatické zmeny a cestovný ruch odpoveď na globálne výzvy [online]. UN/ WTO: Davos, 2007. Dostupné z: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=105201>
24. Štatistický úrad SR. Ubytovacie zariadenia. Turistická infraštruktúra. Výdavky v cestovnom ruchu. Motívy a typy návštevníkov. Produkcia odpadov z cestovného ruchu. Náklady na ochranu životného prostredia v cestovnom ruchu. Údaje za roky 2000 – 2014 [online]. Bratislava: ŠÚ SR, 2015. Dostupné z: <https://slovak.statistics.sk>
25. Štátna ochrana prírody SR. Počty lokalít pre aktivity horského turizmu za hranicami zastavaného územia obce na území národných parkov. Počet návštevníkov jaskýň. Erózia pôdy vplyvom cestovného ruchu. Počet ohrozených MCHÚ vplyvom cestovného ruchu. Počet posudzovaných zásahov do prírody a krajiny súvisiacich s aktivitami cestovného ruchu. Údaje za roky 2000 – 2014. Banská Bystrica: ŠOP SR, 2015. Zdroj: <http://www.sopsr.sk>
26. United Nations, World Tourist Organisation. The global code of ethics for tourism (GCET) [online]. WTO, 1999. Dostupné z: <http://ethics.unwto.org/content/global-code-ethics-tourism>